

STEENHUISMEURS

POELENBURG EN PELDERSVELD, ZAANDAM

CULTUURHISTORISCHE ANALYSE EN WAARDERING

PROJECTNUMMER 389 | STEENHUISMEURS | AUGUSTUS 2020

Poelenburg en Peldersveld, het onderzoeksgebied is
aangegeven. [Google Maps]

INHOUD

INLEIDING	5
GESCHIEDENIS POELENBURG EN PELDERSVELD	7
RUIMTELIJKE ANALYSE	29
Historische onderlaag	31
Waterberging	33
Hoofd-Groenstructuur	35
Bouwwelden en infrastructuur	37
Bouwhoogten	39
Bebouwing en groenaanleg	41
Voorzieningen	43
PALETKAART	45
WAARDEVOLLE STRUCTUREN EN OBJECTEN	49
BRONNEN EN EINDNOTEN	72
COLOFON	73

INLEIDING

‘Een vreemdeling, die het tegenwoordige Zaandam bezoekt, loopt kans door een paniek te worden bevangen; hij ziet fabriek na fabriek, veel krotbouw, weinig fleurig groen. Zaandam wil in de nieuwe wijken die achterstand met één groots stedenbouwkundig gebaar inhalen. Het brengt namelijk zoveel parken en plantsoenen aan, dat de totale nieuwe stad 25 m2 groen per inwoner telt en als zodanig aan de norm, die het nationale plan stelt voor harmonische stedenbouw beantwoordt’, aldus Het Algemeen Handelsblad in 1956.¹

Poelenburg en Peldersveld waren – samen met Hoornseveld – onderdeel van het ambitieuze uitbreidingsplan Zaandam-Oost, dat in 1953 werd geprojecteerd op de drassige veengrond ten oosten van de oude stad. De bouw van Poelenburg begon in 1961 en die van Peldersveld in 1966. De wijken moesten voorzien in de huisvesting van 20.000 inwoners. Het stedenbouwkundig ontwerp van de hand van stadsarchitect G.M.G. Bakker werd geroemd vanwege de ruime opzet en de groene kwaliteiten. Recent is bij de gemeente Zaanstad de behoefte ontstaan voor een cultuurhistorische en ruimtelijke analyse van deze wijken, omdat in deze stadsflank een stedelijke transformatieopgave op handen is. Dit is een actueel vraagstuk: hoe kan de bouwproductie uit de naoorlogse en Post-65-periode als erfgoed gewaardeerd worden en hoe kan dit zijn beslag krijgen in beleid?

In deze cultuurhistorische verkenning en waardering richten we ons uitsluitend op Poelenburg en Peldersveld. We kijken in het bijzonder naar het cultuurhistorische ‘laadvermogen’ van de wijken. Waar liggen de cultuurhistorische kwaliteiten en waar zit ruimte voor verandering? Ten slotte benoemen we de meest waardevolle (groen)structuren en objecten.

Leeswijzer

Dit rapport is vierdelig. Het eerste deel beschrijft de ideeëngeschiedenis en zoomt in op het verhaal en het achterliggende concept van de wijken. In hoofdstuk 2 wordt een ruimtelijke analyse van de stedenbouwkundige opzet gegeven. Vanuit deze historische en ruimtelijke analyses wordt met behulp van de paletkaart in hoofdstuk 3 een toelichting gegeven op de kernwaarden van de wijken. In hoofdstuk 4 worden de waardevolle structuren en objecten nader beschreven en toegelicht.

SteenhuisMeurs, augustus 2020.

1

GESCHIEDENIS POELENBURG EN PELDERSVELD

Kaart van Noord Holland, 1575

De Watering
Zaandam

Getekende vogelvlucht van het Noordzeekanaal, 1866.
De drie waterwegen, de Gouw, de Weer en de Watering
zijn al zichtbaar. [NHA]

De Watering
De Gouw
Zaandam

DE WIJKEN POELENBURG EN PELDEERSVELD

De Zaanstreek is ontstaan uit een lint van agrarische dorpen, gelegen aan rivier de Zaan. In de vijftiende en zestiende eeuw was het natte veenlandschap te drassig geworden voor landbouw en begonnen boeren zich toe te leggen op visserij en handel. Met de ontwikkeling van diverse scheepswerven transformeerden de oevers van de Zaan tot een bedrijvig industriegebied, met talloze nijverheden, waaronder scheepsbouw, zagerijen, zeildoekmakerijen, papier- en tabaksproductie. Daarbij hielden de Zaanse boeren zich bezig met walvisjacht en transporteerden met hun groenlandvaarders tienduizenden kilo's walvispek. Aan de Zaan stonden honderden molens, tot zover het oog reikte. De economische bloeiperiode van de Zaanstreek hield relatief lang aan en kwam pas in de tweede helft van de achttiende eeuw tot stagnatie. Halverwege de negentiende eeuw brak een nieuwe tijd van welvaart aan, die in grote mate werd versterkt door de aanleg van het Noordzeekanaal (1876), met de zijkanalen G en H. Tijdens de industrialisatie werden molens vervangen door stoommachines en iets later door diesel-, gas- en elektromotoren. Ook trad een schaalvergroting op die resulteerde in een toenemende concentratie bebouwing langs de Zaan. Direct aan het water kwamen grote, nieuwe fabrieken waar forse binnenvaartschepen grondstoffen aanvoerden en producten afvoerden. In deze tweede bloeiperiode lag de nadruk op voedselproductie, met bedrijven als Lassie, Duyvis, Verkade, Honig en aanverwanten, zoals detailhandel en kruidenierswaren. De kruideniers zouden in de twintigste eeuw uitgroeien tot Albert Heijn en Simon de Wit. De Zaanstreek was de provisiekast voor de Nederlander en de Zaan is tot de dag van vandaag de drager van de langgerekte ruimtelijke structuur van Zaanstad.

EERSTE PLANMATIGE UITBREIDINGEN

Door alle bedrijvigheid was ondertussen ook de bevolking flink gegroeid. Na een eeuwenlange organische stedelijke groei verplichtte de woningwet van 1901 de gemeente Zaandam tot een planmatiger aanpak, door een uitbreidingsplan te maken voor de gehele stad. Voor deze stadsuitbreiding waren de ogen gericht op de oostzijde van de Zaan, tot aan de Gouw, in het drassige, maar uitgestrekte veenweidegebied. Het eerste uitbreidingsplan kwam tot stand met bijdragen van de Haarlemse tuinarchitect L. Springer en de Amsterdamse architect J. Van Niftrik. Het werd in 1908 vastgesteld. Het uitbreidingsplan werd in 1930 compleet herzien, mede vanwege sterk toenemend wegverkeer en bevolkingsgroei. Eind jaren dertig werd het bureau Granpré Molière, Verhagen, Kok door de gemeente gevraagd om het bestaande uitbreidingsplan te herzien voor het zuidoostelijke deel van Zaandam. De stedenbouwkundige P. Verhagen, die al sinds 1909 stedenbouwkundige plannen ontwierp voor de Zaanse gemeentes, werd de auteur van de nieuw te ontwerpen stadsuitbreidingen in het zuidoosten van Zaandam. Aansluiting op de bestaande bebouwing en een dooradering van met groene singels en kleine parken vormde het kenmerk voor Verhagens ontwerpen. Tussen de twee wereldoorlogen werd het gebied tussen Zaandam en Wormerveer, tussen de fabrieken aan de Zaan en de spoorlijn, vrijwel volledig met arbeiderswijken ingevuld. Ook achter de oostelijke oever van de Zaan kwamen nieuwe wijken tot stand.

STREEKPLAN

Na de Tweede Wereldoorlog moest Nederland wederopgebouwd worden, een operatie die vanuit de overheid gestuurd werd. Het herstellen van de economie

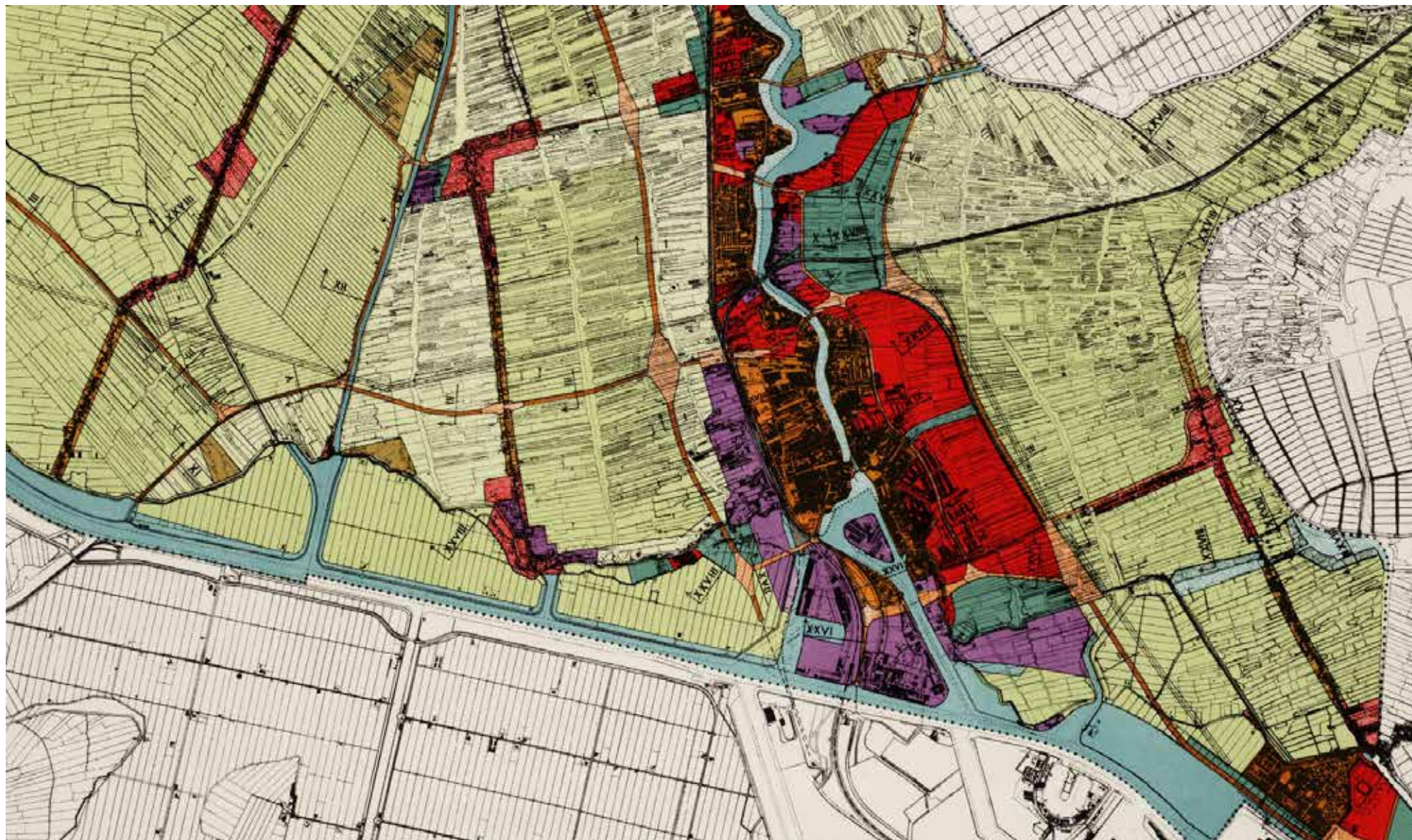
Herziening van het uitbreidingsplan voor Zuidoost, door P. Verhagen, 1938. [NHA]

had prioriteit, en ook het nijpende woningtekort moest worden opgelost. Zo werd de Koninklijke Hoogovens in IJmond-Noord met overheidssteun er in versneld tempo bovenop geholpen, vanwege het landelijke belang van staalproductie. Bij de provincie had de industrialisatie van de Zaanstreek bijzondere aandacht. De Zaanstreek was gunstig gelegen aan het water en in de nabijheid van Amsterdam. Het Noordzeekanaal vormde echter

Bestemmingsplan op basis van het streekplan voor de Zaanstreek, 1954. [GAZ]

een barrière voor het (forenzen)verkeer van en naar de hoofdstad, en bij de Hembrugpont stonden dagelijks lange files. Het bedrijfsleven drong aan op goede verbindingroutes. Hiertoe werd in 1953 Noord-Hollands eerste streekplan gepresenteerd: een boekwerk van 150 bladzijden met kleurrijke kaarten. Het plan voorzag in de aanleg van (water)wegen, industrieterreinen, woningbouw en ontspanningsterreinen. Aan al deze functies was in de Zaanstreek een groot gebrek. Het streekplan zou in de volgende decennia richtinggevend zijn voor de diverse uitbreidingsplannen. Een betere infrastructuur werd in de loop van de twintigste eeuw steeds belangrijker. De Rijksweg A8 (de Coentunnelweg), die Zaandam oostelijk begrenst, is het resultaat van het Rijkswegenplan uit de jaren vijftig. In 1960, na jaren discussiëren, werd door de Rijksoverheid besloten tot de aanleg van de Coentunnel, onder het Noordzeekanaal door. In 1966 reden de eerste auto's door de tunnel en was de Zaanstreek verbonden met Amsterdam. Voor het industrieterrein in de Achtersluispolder was de nabijheid van de Coentunnel(weg) een cruciale vestigingsfactor.

SPRONG OVER DE GOUW

Om Zaandammers en arbeidsmigranten te huisvesten moest na vaststelling van het streekplan in 1953 haast worden gemaakt met de bouw van woningen voor 20.000 bewoners. Om hier grote stappen in te kunnen zetten werd de sprong gewaagd over de Gouw met het uitbreidingsplan Zaandam-Oost. Het uitbreidingsplan viel uiteen in drie wijken: Poelenburg, Peldersveld en Hoornseveld. De namen van de drie wijken waren al in 1955 bekend: Poelenburg werd vernoemd naar de plaatselijke molen, Peldersveld kwam voort uit de 69 pelmolens die vroeger tussen Zaandam en Oostzaan stonden en omdat de laatste wijk

vlak bij de spoordijk ligt – ook wel bekend als de Hoornselijg – kreeg deze de naam Hoornseveld. In de jaren zeventig waren de drie wijken voltooid. Tegenwoordig vormt de A8 nog altijd de grens tussen stad en polderlandschap. Vanaf de Zaan lopen naar het oosten drie stroken, die de geschiedenis van de stedenbouw in een notendop vertellen: aan de Zaan een oud lint met laagbouw in hoge dichtheid, gestructureerd door het dijklint. Vervolgens de jarendertigwijken, gestructureerd met singels en plantsoenen. En tot slot in het westen de naoorlogse stedenbouw, gestructureerd rondom een groot park, waaromheen buurten als stempels in het veenlandschap werden uitgerold.

SOCIALISTISCHE GEMEENTE

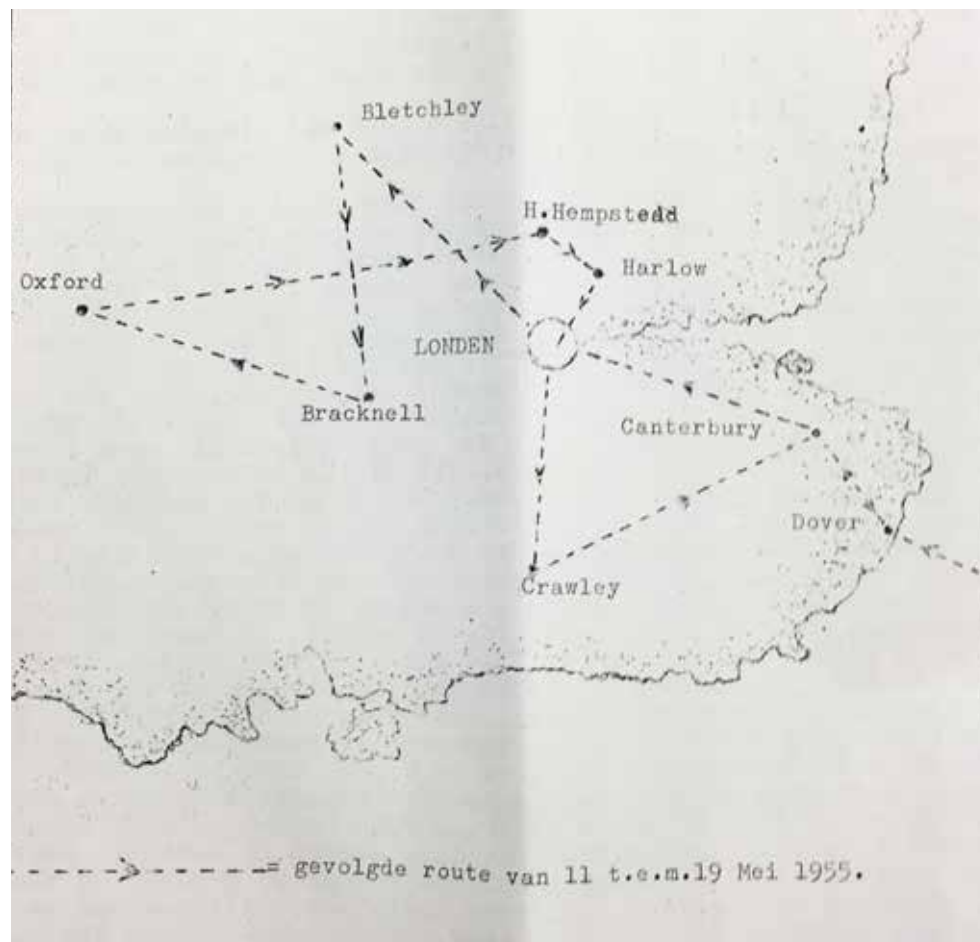
Zaandam kende na de Tweede Wereldoorlog een socialistisch gemeentebestuur met uitsluitend PvdA-burgemeesters. Joris in 't Veld was vanaf 1937 burgemeester totdat in 1941 het gemeentebestuur werd overgenomen door de NSB. Na de oorlogsjaren werd In 't Veld opnieuw als burgemeester geïnstalleerd. Hij was zeer begaan met de wederopbouw en stadsontwikkeling en werd in 1948 benoemd als minister van Wederopbouw en Volkshuisvesting. Hij was onder meer verantwoordelijk voor de Wederopbouwwet die in 1950 in werking trad. In 't Veld werd opgevolgd door Wim Thomassen, die zou aanbleven tot 1958. Onder zijn regie werden de grote uitbreidingswijken ten oosten van de Gouw voorbereid. Hij maakte zich onder meer hard voor een goede verbinding met Amsterdam en voor samenwerking tussen de Zaanse gemeenten.² In 1958 trad de volgende PvdA-burgemeester Gerrit Franken aan die de socialistische lijn voortzette en tientallen miljoenen guldens investeerde in de ontwikkeling van Zaandam.³ Hierna volgden nog de PvdA-burgemeesters

Wilhelminaschool aan de Kepplerstraat van gemeentearchitect Gerrit Bakker uit 1953. [GAZ]
Openbare scholengemeenschap het Zaanlands Lyceum uit 1963 van gemeentearchitect Gerrit Bakker. [GAZ]
Wim Thomassen in 1965. [WC]
Joris in 't Veld in 1945. [NA]

- ↓ De reisroute van de studiereis naar Engeland uit 1955.
[GAZ]
- ↘ Uitbreidingsplan Poelenburg, 1962 [GAZ]

les Baart (van 1966 tot 1967) en Reint Laan jr. (van 1968 tot 1973). Zaandam was na de oorlog in verval geraakt en de leefomstandigheden van de Zaanse arbeiders waren armoedig. De moderne groene uitbreidingswijken, waar kinderen veilig buiten konden spelen en de gezondheid van de bewoners voorop stond, moesten hier een tegenwicht aan bieden.

De stedenbouwkundige opzet van de te bouwen wijken werd ontworpen door stadsarchitect Gerardus Maria George (Gerrit) Bakker (1914-1984), die zijn ontwerpen baseerde op de tuinstadgedachte. Gerrit Bakker begon in 1950 bij de gemeente Zaandam als technisch ambtenaar, maar werd al spoedig benoemd tot stadsarchitect. In 1957 kwam hier de functie van stedenbouwkundige bij. Hij werd vooral bekend door zijn bijdrage aan de stad als architect van diverse scholen, waaronder de Wilhelminaschool aan de Kepplerstraat en Zaanlands Lyceum aan de Vincent van Goghweg. Zijn schoolontwerpen werden met veel lof ontvangen en dienden als voorbeeld voor andere gemeenten. 'Zaandam's scholenarchitectuur blinkt uit door eenvoud en schoonheid', kopte de IJmuider Courant in 1958.⁴ Bakker werkte tot zijn pensioen in 1974 bij de gemeente Zaandam.⁵ De vormgeving van drie nieuwe wijken aan de oostzijde van Zaandam was een flinke kluit voor de stadsarchitect, die nauwkeurig de nieuwste ontwikkelingen op het gebied van stedenbouw bestudeerde.

NEW TOWNS

Op 11 mei 1955 reisde een Zaanse delegatie af naar Engeland. Om de snelle groei van Londen in banen te leiden werden daar *new towns* gesticht: een vorm van decentralisatie waarmee een deel van de industrie en bedrijvigheid werd verplaatst naar nieuwe steden. 'Hier heeft men geen last van verkeerscongestie, geen lange

reistijden [...], hier is voldoende groen, geen smog en kunnen voortreffelijke woonwijken worden geschapen', aldus het reisverslag. Aanwezig waren W. Thomassen (burgemeester van Zaandam) D. de Haan (directeur van het Sociografisch Bureau Zaanstreek), P.J. Molendijk (directiesecretaris van de Dienst gemeentewerken en assistent van de burgemeester), W. Zuurmond (hoofd Dienst Gemeentewerken) en stadsarchitect G.M.G. Bakker. De Zaankanters achtten de vergelijking met Londen toepasselijk, vanwege de afmetingen van de te bouwen woonwijken en de overeenkomsten in bewoners en levensstandaard (het ging hier immers ook om industriesteden). 'Daar zij door afzonderlijke lichamen worden ontworpen en gebouwd en waar zij nagenoeg niet geremd zijn door bestaande stedenbouwkundige situaties, betekent dit dat elke stad een stedenbouwkundig experiment is. [...] Kennisneming van wat hier gebeurt is bijzonder nuttig voor degene, die zich ernstig met de ontwikkeling van onze stad bezig houdt.' In het reisverslag werd thematisch aandacht besteed aan de manier waarop woningtypen in de wijken zijn gecombineerd, verkeersoplossingen en de kwaliteit van het groen. Vooral de groenaanleg oogstte lof: 'De Engelsman heeft voor zijn kinderen en zijn tuinen en parken heel veel over. [...] Zelfs de aesthetisch minder geslaagde woningblokken zijn door de speelsheid waarmee de groenstroken zijn aangebracht niet storend te noemen. Zelden treft men een afscheiding van groenstrook of park met de openbare weg aan.' Om een prettig en veilig leefklimaat te bewerkstelligen werd het autoverkeer zoveel mogelijk geweerd uit de woonwijken. Dat principe werd ook in Poelenburg en Peldersveld toegepast: 'In het uitbreidingsplan wordt er als regel naar gestreefd [...] de woningen niet rechtstreeks in contact te brengen met de verkeerswegen. Vele woningen zijn daardoor slechts

bereikbaar met voetpaden, hetgeen de rust en veiligheid van de bewoner ten goede komt.'⁶

MILDE HAND

Na de studiereis werd getekend aan de opzet van de nieuwe woonwijken Poelenburg, Peldersveld en Hoornseveld. In de stedenbouwkundige opzet is de invloed van de *new towns* goed te zien (zie de inleiding bij het volgende hoofdstuk). Op 23 april 1956 gaven Bakker en Zuurmond een toelichting bij de Provinciale Planologische Dienst op het ontwerp uitbreidingsplan-in-hoofdzaak Oost-Zaandam. In totaal moest worden voorzien in de huisvesting van 20.000 inwoners. Na een grondige studie werd besloten om deze niet over twee, maar over drie wijken te verdelen met een inwonertal van 5.500 tot 7000. Deze aantallen waren gebaseerd op de benodigde scholen, winkels én de relatie met de bestaande stad. De tekorten in Zaandam werden voor een deel met deze nieuwe stadsuitbreiding gecompenseerd. Dat verklaart de grote hoeveelheid scholen in het oostelijk deel, naast het royaal opgezette park. Deze groenvoorziening was hard nodig, aangezien Zaandam daar een tekort aan had. Ten westen van het park werd het plan nagenoeg volledig ingevuld met woningbouw en winkelvoorzieningen. Het gebied ten zuiden van de wijk Poelenburg werd gereserveerd voor sportvoorzieningen. De wijken werden ingedeeld in vierkante bouwvelden, ontsloten door smalle woonstraten, uitsluitend bedoeld voor bestemmingsverkeer. Het verkeer werd hiermee gedwongen om langs de ringwegen om de buurt heen te rijden. 'Deze gedachten zijn bepalend voor het plan. Het wonen is [...] georiënteerd op de grote groene binnenterreinen, ook het buurtleven en de sport zijn daarop gericht.'⁷ De woningen werden in stroken rondom een grote groene middenpartij geprojecteerd. 'Het wegenstramien is zodanig, dat kinderen

Bestemmingsplan Poelenburg, Peldersveld en
Hoornseveld, met de hoogbouw in zwart [GAZ]

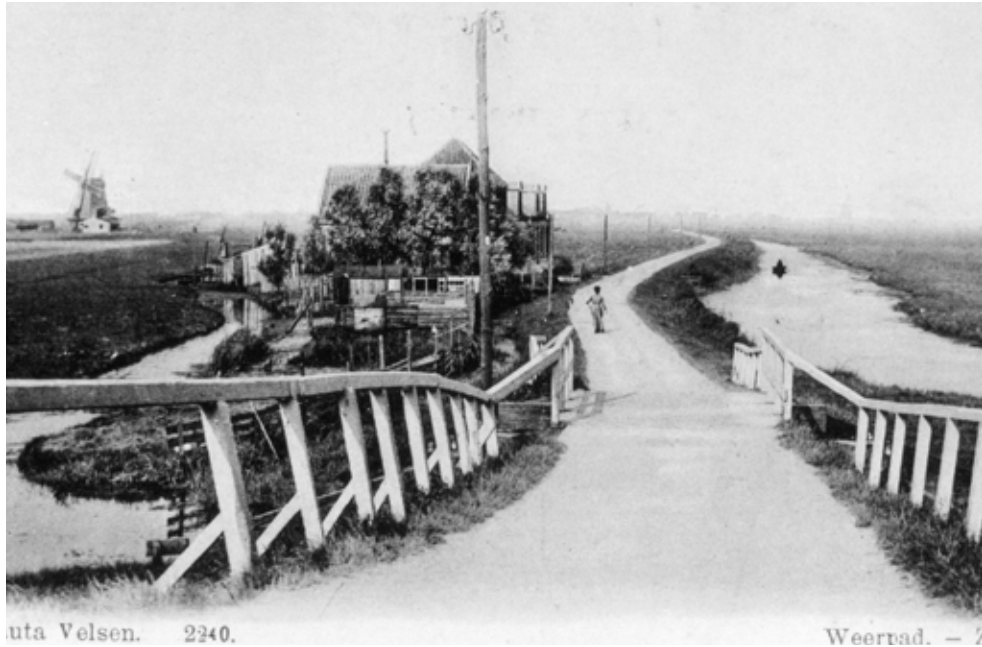

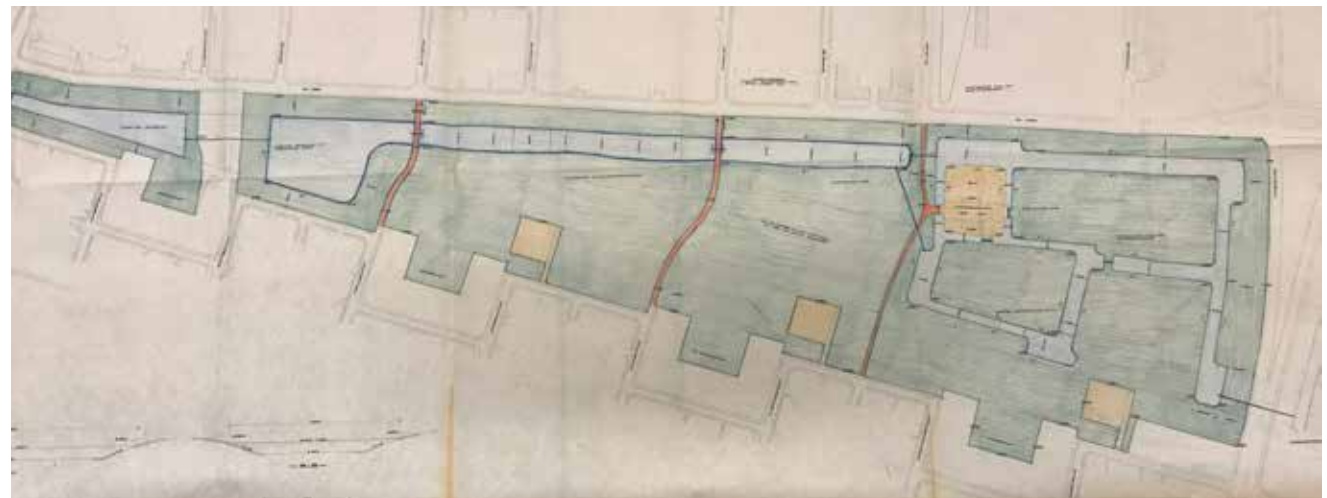
Maquette van de wijken Poelenburg, Hoornseveld en
Peldersveld, vervaardigd door Gemeentewerken, 1966.
[GAZ]

- ↓ Weerpad in 1900 (nu Pieter Jelles Troelstralaan), een lang lint van de Zuiddijk naar Oostzaan. Links op de achtergrond houtzaagmolen De Gekroonde Poelenburg. [GAZ]
- ↓↓ Darwinpark, met erlangs bungalows, 1968. [GAZ]

- ↓ Slotenkaart van Poelenburg, 1962 [GAZ]
- ↓↓ Herziening uitbreidingsplan van een deel van Poelenburg, 1967. Aan de westelijke zijde (boven aan de kaart) van het Darwinpark waren scholen en voorzieningen gesitueerd. [GAZ]

in het algemeen geen verkeerswegen behoeven te kruisen voor het gaan naar speelvelden en lagere scholen.⁸ De uitbreidingsplannen van Zaandam werden enthousiast ontvangen. Commissielid W. M. Dudok reageerde: 'Het plan lijkt weloverwogen en is een compliment waard; het groen is er met ruime en milde hand over verspreid'.⁹ Ook in de pers was er lof voor het groene plan. Het Algemeen Handelsblad schreef in 1956: 'Een vreemdeling, die het tegenwoordige Zaandam bezoekt, loopt kans door een paniek te worden bevangen; hij ziet fabriek na fabriek, veel krotbouw, weinig fleurig groen. Zaandam wil in de nieuwe wijken die achterstand met één groots stedenbouwkundig gebaar inhalen. Het brengt namelijk zoveel parken en plantsoenen aan, dat de totale nieuwe stad 25 m2 groen per inwoner telt en als zodanig aan de norm, die het nationale plan stelt voor harmonische stedenbouw beantwoordt.'¹⁰

DRASSIG VEEN

De uitbreidingsplannen waren geprojecteerd op drassig veenland, doorsneden door brede sloten. Om deze drassige grond geschikt te maken voor bebouwing én de kosten te drukken, werd het grondwaterpeil verlaagd. Dit had twee voordelen: er was veel minder zand nodig om het gebied op te hogen en een deel van het aanwezige veenlandschap kon worden gehandhaafd. 'Architect Bakker, die de mensen zo graag in harmonische en mooie wijken laat wonen, is bijzonder ingenomen met deze gang van zaken. Er is niets akeligers dan een nieuwe buurt te moeten stichten op een grote kale zandvlakte. Elke natuurlijke stoffering ontbreekt dan', aldus de plaatselijke krant.¹¹ De verkeerswegen werden aangelegd als waterkeringen, 'zodat het verkeer als het ware om de stadsdelen heen spoelt, hetgeen de veiligheid ten goede komt'.¹² Poelenburg werd opgespoten met specie, gewonnen tijdens

baggerwerkzaamheden in de Amsterdamse Vlothaven.¹³ Peldersveld en Hoornseveld werden opgehoogd met zand uit de Jagersplas. ook werd zand gewonnen uit de Poel, een uitloper van de Zaan en vond grondwinning plaats bij de eerste baggerwerkzaamheden voor de aanleg van de Coentunnel. Door het bestaande water (de Gouw, de Weer, de Watering en de Knie) te benutten voor drainage, maakte Bakker van de nood een deugd en ontstonden sierlijke singels. Voor het parkontwerp adviseerde de bekende tuinarchitect C.P. Broerse (1902-1995), werkzaam bij de plantsoenendienst van Amstelveen, waar hij ook een veenpark had ontworpen. Het veenlandschap met zijn bijbehorende begroeiingen moest ook in Zaandam zoveel mogelijk terug worden gebracht, waardoor de Weer met kleine sloten als 'aftakkingen' door de groenstrook meandert. De wandelpaden vormen oost-west verbindingen, met bruggetjes over het water (de wandelpaden in noord-zuid richting zijn van recente datum). De rest van de slotenstructuur verdween onder een laag zand. In het onderzoeksrapport van de Nederlandse Heidemaatschappij uit 1962 werd dan ook met klem geadviseerd om 'zo spoedig mogelijk alle bij dit object geprojecteerde sloten of grachten te graven'.¹⁴ Naast resten van de historische waterwegen bleef in de wijk ook een klein historisch stukje infrastructuur bewaard. Aan de oostzijde van de ontsluitingsweg Poelenburg ligt het Weerpad er nog, met naast de Watering nog enkele gebouwen van een munitiedepot van de Stelling van Amsterdam. Aan de oostzijde van het park loopt de historische route door onder de naam Zuiderven. Dit straatje vormt een kleine historische enclave met een lintje bebouwing uit de jaren twintig en dertig van de twintigste eeuw.

BOUWBUREAU ZANSE INDUSTRIE

Van de drie wijken is het zuidelijke Poelenburg (vernoemd naar de houtzaagmolen 'de Gekroonde Poelenburg', die in 1963 verplaatst werd naar de Zaanse Schans) als eerste gerealiseerd. De voorzieningen als scholen en kerken werden vooral westelijk van het Darwinpark gerealiseerd. In het oostelijke deel kwamen op verschillende punten winkels, waaronder Winkelcentrum Bloemkorf aan de E. Heimansstraat. De woningtypen zijn grofweg gerangschikt van laag naar hoog: aan het park bevinden zich uitsluitend bungalows, daarna volgen eengezinswoningen, flats van vier woonlagen en torenflats. De wijk is opgedeeld in twee delen door het wigvormige Darwinpark. De financiering van betaalbare huurwoningen werd grotendeels vanuit de rijksoverheid geregeld. De gemeente was hiervan afhankelijk. In een verslag van een gemeenteraadsvergadering uit 1960 staat: 'Gehoopt

Luchtfoto van Zaandam Oost, naar het noorden gezien, 1966. OP deze foto is goed te zien, dat de bestaande slotenstructuur in het Darwinpark werd gehandhaafd. De te bebouwen gebieden werden met een laag zand bouwrijp gemaakt. [GAZ]

moet worden dat de belangstelling van de kapitaalmarkt niet verflauwt. [...] De bouwrijpe grond ligt er, thans is het wachten op woningen met betaalbare huren. Dank zij de activiteit van het College is het terrein tegen een zeer lage prijs opgehoogd, zodat men het College nimmer het verwijt zal kunnen maken, dat eventueel hoge huren een gevolg zijn van te hoge grondprijzen.' De toekenning van woningwetwoningen vanuit het Rijk was echter onvoldoende om in de vraag te voorzien, wat erin resulteerde dat een deel van Poelenburg werd gebouwd op initiatief van de Zaanse industrie. In de jaren zestig was hier een grote behoefte aan ongeschoold personeel en de Zaanse bedrijven werven hun personeel in heel Nederland. De Aller-hande bracht in 1960 een speciale editie uit om vooral huisvrouwen over te halen om bij Albert Heijn te komen werken. Verkade adverteerde met de leus: 'Meisjes, komt werken bij Verkade en neem gerust je moeder mee.'¹⁵ Veel arbeiders pendelden heen en weer vanuit Friesland en Drenthe. Het woningtekort was een groot probleem in de Zaanstreek. Daarom richtten Albert Heijn, Verkade en Bruynzeel gezamenlijk een woningbedrijf op, het Bouwbureau Zaanse Industrie (BZI). Op 21 juli 1961 werd de eerste paal geslagen in Poelenburg voor een complex van 214 woningen, dat door het Bouwbureau Zaanse Industrie NV werd gebouwd. C. Bruynzeel, directeur van de Bruynzeel vertelde in de Volkskrant: 'Wij betreuren het als Zaanse industrie, dat wij onze bemoeiingen moeten strekken tot dit initiatief, omdat het bouwen van woningen niet onze taak is. Wij hebben onze energie en onze financiën nodig voor onze eigen bedrijven. Dat wij het toch moeten doen vindt [...] zijn oorzaak in het feit dat de Zaanstreek veel te weinig, in verhouding tot haar behoefte en noodzaak tot uitbreiding, woningwetwoningen toegewezen krijgt, niettegenstaande alle moeite die de gemeente Zaandam

zich daarvoor getroost.'¹⁶ Uit de jaarverslagen van het Bouwbureau Zaanse Industrie blijkt dat de meeste bouwactiviteit in Poelenburg plaatsvond. In het jaarverslag van 1972 staat het volgende overzicht:

- Zuidervaart/Linnaeusstraat/ Poelenburg: 72 eengezinswoningen; 102 portiekwoningen; 40 woningen in hoogbouwflat van acht lagen en 9 garages.
- Tijssestraat/Twiskeweg/Poelenburg: 72 eengezinswoningen; 102 portiekwoningen; 32 woningen in hoogbouwflat van acht lagen en 12 garages.
- Dodonausstraat en -laan/E.Heimansstraat: 17 eengezinswoningen.

PELDERSVELD: 'FLATBOUW OP ZIJN RETOUR'

Peldersveld werd vlak na de voltooiing van Poelenburg in aanbouw genomen. Tijdens de presentatie van de plannen bij de Provinciale Planologische Dienst van Noord Holland in 1956 ontvingen Bakker en Zuurmond waardering voor hun voornemen om in deze tweede wijk de flatbouw van vier woonlagen volledig te verlaten ten behoeve van eengezinswoningen in combinatie met hoogbouw.

¹⁷ Peldersveld werd in 1968 aangehaald in een artikel 'flatbouw op z'n retour' uit Het Vrije Volk. 'De verhouding hoogbouw-laagbouw verschuift nu geleidelijk weer ten gunste van laagbouw. [...] Bij de oostelijke uitbouw van Zaandam heeft men in het oudste gedeelte (Poelenburg) veel meer flatbouw toegepast dan in het nieuwste deel Peldersveld genaamd, waar de hoogbouw beperkt blijft tot enkele veertien verdiepingen hoge woonstroken aan de grens van de stadsuitbreiding.'¹⁸ De vijf hoogbouwflats van 14 bouwlagen zorgen voor een stevig stedenbouwkundig accent. De eerste paal werd geslagen op 21 november 1966; het was het eerste bouwproject van Peldersveld. De hoogbouw omvatte in totaal 1428 woningwetwoningen

van het bouwsysteem ERA (van Eesteren Rationele Aanpak) ontworpen door architect Rein Fledderus. De drie grote blokken werden achtereenvolgens gebouwd in opdracht van de woningstichting 'Patrimonium-Zaanstreek', de woningbouwvereniging Goed Wonen en de R.K. Woningbouwvereniging Leo XIII. De twee kleinere blokken werden daarna door de woningstichting Patrimonium-Zaanstreek gesticht. De rest van de wijk bestond uit eengezinswoningen (waaronder drive-inwoningen), bungalows aan het park en bejaardenwoningen (twee woonlagen). Peldersveld kwam aan het begin van de jaren zeventig gereed.

Herziening uitbreidingsplan van een deel van Poelenburg, 1967. Aan de westelijke zijde (boven aan de kaart) van het Darwinpark waren scholen en voorzieningen gesitueerd. [GAZ]

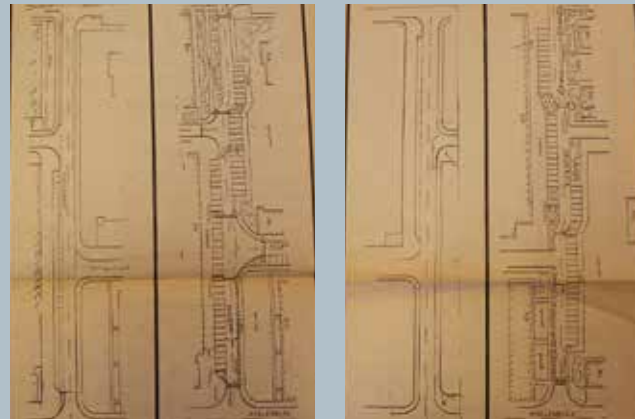

FIETSSTRAAT CLUSIUS- EN LOBELIUSSTRAAT

Midden in het woongedeelte van de wijk Poelenburg loopt de fietsstraat Clusius-en Lobeliusstraat. Toen het fietspad in de jaren zestig werd aangelegd ging het alleen om het stukje tussen de Clusiusstraat en de Jaspersstraat. In stedenbouwkundig opzicht is dit bijzonder omdat het de enige straat is die een vierkant bouwveld doorkruist.²⁴ Dit leidt tot een 370 meter lange zichtlijn, die de twee winkelcentra in de wijk (visueel) verbindt. In 1978 werd op initiatief van de Wijkcontactgroep Poelenburg de *Praat-Mee-Krant* gepubliceerd waarin bewoners onveilige verkeerssituaties in de wijk konden aankaarten bij de gemeente.²⁵ Voor de eenmalige uitgave van de inspraakkrant had de werkgroep Verkeer&Milieu een buurtonderzoek uitgevoerd waaruit bleek dat 57% van de bewoners de verkeerssituatie matig tot slecht vond en graag rustiger wilde wonen. Door snel rijdend verkeer en onjuist geparkeerde auto's werd de verkeerssituatie rondom het fietspad in de Clusius- en Jaspersstraat als onveilig ervaren. Er werden nieuwe inrichtingen van de straten voorgesteld inclusief wegversmallingen, zebrapaden en paaltjes. De herinrichting van de straat zorgde ervoor dat het verkeer in de straat werd beperkt tot bestemmingsverkeer waardoor het veiliger werd voor de fietser om de straat te delen met de auto.

Tussen 2009 en 2015 werd het fietspad heringericht en aan beide kanten verlengd door de gemeente. Het fietspad is nu bijna vierhonderd meter lang en wordt begeleid door een vrij liggend voetpad. Door de uitbreiding van het fietspad worden de winkelcentra aan de Clusius- en Lobeliusstraat met elkaar verbonden. Als een rode loper lijkt het fietspad door te lopen in de winkels die direct aan

het fietspad liggen. Klanten fietsen bij wijze van spreken zo de winkel in. Het stedenbouwkundig ensemble van het fietspad en de twee winkelcentra is van belang als hart van de wijk Poelenburg, in de vorm van een centraal gelegen as, die de twee voorzieningstroken met elkaar verbindt. Daarnaast heeft de fietsstraat immateriële waarde vanwege de ontwikkelingsgeschiedenis waarin buurtbewoners en de gemeente zich hebben ingezet voor verkeersveiligheid en leefbaarheid van de wijk.

- ↖ Voorstel om de verkeerssituatie in de Clusiusstraat en Jasperstraat te verbeteren, 1978 [Praat-Mee-Krant]
- ↗ Zicht over de Clusiusstraat richting het noorden
- ↓ Clusiusstraat voor de herinrichting, circa 2008 [Google Maps]
- ↓↓ Huidige situatie van de Clusiusstraat

Buurtcentrum de Poelenburcht in 2014. (GAZ)
De Spaghettiflat in Poelenburg aan de Clusiusstraat,
2020.

INSPIRAAK EN SOCIALE WIJKOPBOUW

Peldersveld en Poelenburg worden vaak beschreven als typische wederopbouw wijken die volledig *top-down* zijn ontworpen. Dat beeld is niet geheel juist. Bij de inrichting van de openbare ruimte werden bewoners nadrukkelijk betrokken. Zo werd een binnenterrein tussen de woningen aan de Brikstraat, Kofstraat en Brigantijnstraat op verzoek van de Vereniging Eigen Woningbezit Peldersveld overwegend groen ingericht.¹⁹ Ook opmerkelijk is dat de naam Darwinpark werd bedacht door een bewoner uit Poelenburg. Op verzoek van de bewoners van het Erasmushuis werd het park ter hoogte van het verzorgingshuis beter ontsloten voor wandelaars. Het lijkt erop dat er zeker in de beginjaren van de wijken een rijk verenigingsleven was, onder meer geïnitieerd door de Zaandamse Gemeenschap. Dit was een overkoepelende stichting van sociale en culturele verenigingen in Zaandam. Burgemeester Joris in 't Veld nam in 1945 het initiatief tot de oprichting van dit samenwerkingsorgaan en was bovendien de eerste voorzitter. De Zaandamse Gemeenschap was in de naoorlogse jaren een lichtend voorbeeld van een geslaagde gemeentelijke koepelorganisatie.²⁰ De gemeente was nauw betrokken, zorgde voor financiële steun en wethouder en locoburgemeester Rinus Hille was vijftien jaar voorzitter. In de jaren zestig werd de Zaandamse Gemeenschap opgesplitst in drie delen: een stichting Buurt- en Wijkwerk, het Stedelijke Welzijnsorgaan Zaandam en de overgebleven Zaandamse Gemeenschap, die zich onder meer bezighield met cultuur en sport. De stichting Buurt- en Wijkwerk Zaandam opereerde in de nieuwe Zaanse wijken. Speciaal voor Poelenburg kwam er een werkgroep, die zich bezighield met 'buurtwerk, sociale wijkopbouw en sociaal groepswerk.' De werkgroep spande zich in om de nieuwe bewoners in de nieuwe wijk met

elkaar in contact te brengen en te laten 'integreren' in het Zaanse. De werkgroep overlegde met de gemeente over de benodigde speelplaatsen voor kinderen en vrijetijdruimte voor volwassenen, maakte zich hard voor een buurthuis en bijbehorende uiteenlopende activiteiten (zoals een boetseercursus, een uitleenpost voor gereedschappen, een donkere kamer voor fotoclub, diaprojectie, klaverjassen, jeugdclubs, buurt- en verenigingsbijeenkomsten, naaicursussen, tafeltennissen en biljarten). De groenstrook ten oosten van Poelenburg was bestemd voor sociaal-culturele voorzieningen. Hier kwam ook het volkstuinencomplex Ons Ideaal te liggen. In 1966 kwam de jongerenruimte 'de Gonk' tot stand en twee vrijetijdruimten aan de Poelenburg 408B en 54B. Na een tijdelijk onderkomen werd in 1978 het wijkcentrum de Poelenburcht geopend door drie Brinkmannen: minister Eelco Brinkman, wethouder Ton Brinkman en voorzitter van de beleidsraad Joop Brinkman.²¹

MULTICULTURELE KRAAMKAMER

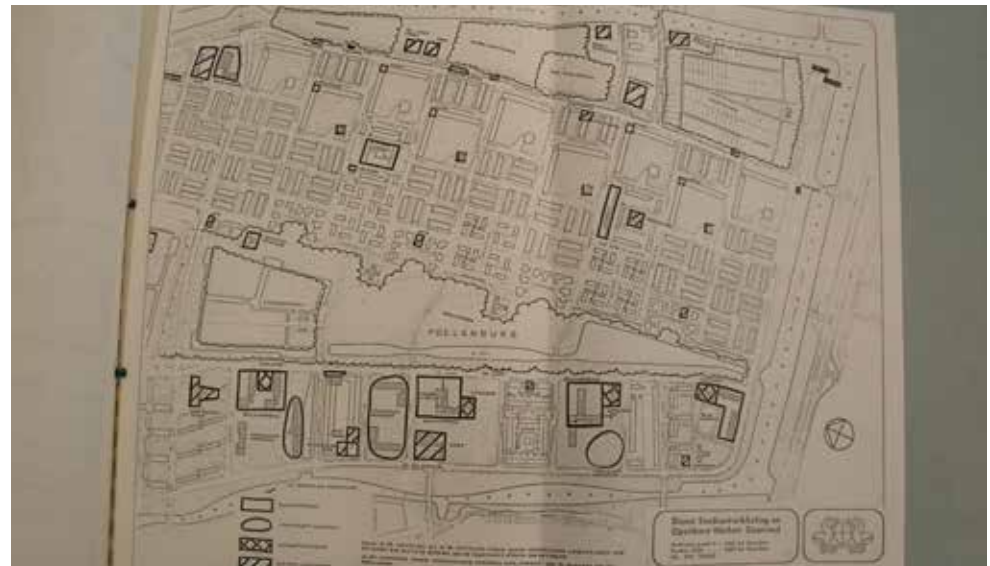
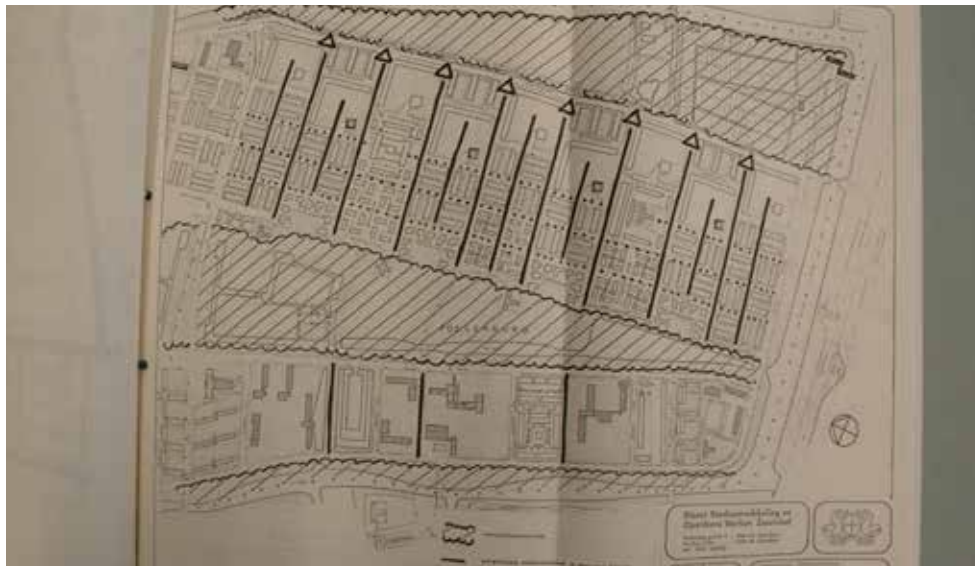
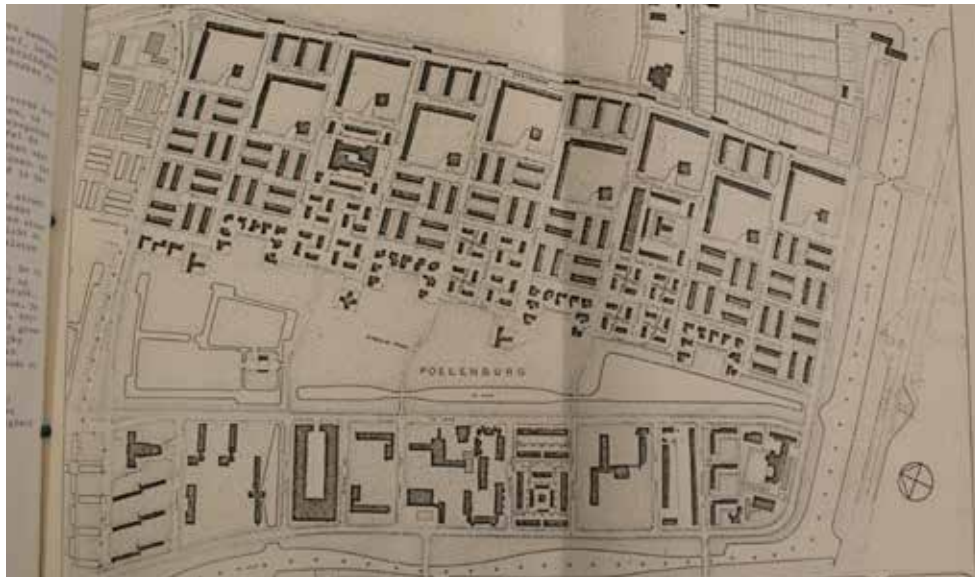
Verreweg de meeste nieuwe bewoners waren geen Zaankanters, maar immigranten: nieuwkomers van Nederlandse komaf. In 1961 werden kennismakingsbijeenkomsten georganiseerd voor de nieuwe bewoners, die door veertig procent van hen werd bezocht. De gemeente vond dit aantal te laag en maakte zich zorgen, want zo meende men: het zou niet meevallen voor de Friezen, Groningers en Drenten om zich aan te passen aan de omstandigheden van de grote stad. Later vonden ook vele buitenlandse arbeidsmigranten en hun families een thuis in Poelenburg. De hechte gemeenschappen die al snel ontstonden maakten de wijk tot multiculturele kraamkamer. Vanwege gebrek aan arbeidskrachten bij bedrijven werden in het buitenland, onder andere in Italië en Turkije, mannen

gerekruteerd. Ze kwamen uit noodzaak en nieuwsgierigheid. Zoals de Italiaan Salvatore Gianetta, op uitnodiging van ADM (Amsterdamsche Droogdok Maatschappij). De Amsterdamse scheepswerf aan de noordoever van het IJ had een portieketageflat laten bouwen in het nabijgelegen Poelenburg, waar Italianen hun intrek namen. De flat in de Clusiusstraat dankte er zijn bijnaam 'Spaghettiflat' aan. Daniela Tasca beschreef in 2007 in het boek *Spaghettiflat. Little Italy in de polder* hoe zo'n honderd Italiaanse gezinnen 'met behoud van eigen cultuur' integreerden in de Nederlandse samenleving. Poelenburg werd vooral het hart van de Turkse gemeenschap, dat ook op straat door

Stedenbouwkundige analyses uit wijkplan Poelenburg Plus, met het voorstel om de hoofdwegen (oost-westrichting) beter te onderscheiden van verbindingsstraten (noor-zuidrichting) en de groene structuur tussen het Darwinpark en de strook langs de straat Poelenburg te versterken. Op de vierde tekening de herschikking van basis- en voortgezet onderwijs, 1985 [GAZ]

de vele Turkse bakkers en groenteboeren zichtbaar is. Aanvankelijk was het idee dat de arbeiders te gast waren, maar dat veranderde in 1973 toen er een stop kwam op nieuwe arbeiders. Uit angst om anders niet terug te kunnen komen naar hun gastland bleven de meesten in Nederland. Inmiddels waren ze ook gewend aan het inkomensniveau en sociale zekerheid, en was er weinig in het thuisland om naar terug te keren (Turkije bevond zich in een onzekere politieke situatie). In 1994 verrees aan de oostzijde van Poelenburg de Sultan Ahmet-moskee, destijds het grootste islamitische godshuis van West-Europa. Poelenburg heeft zich sociaal en cultureel ontwikkeld tot een diverse wijk, maar staat ook bekend om zijn sociaal-economische problemen.

VAN POELENBURG PLUS TOT PRACHTWIJK

In een 'onderzoek naar woonsatisfactie' uit 1973 komt onder meer naar voren dat bewoners van Poelenburg een 'grote mate van vernielzucht, baldadigheid e.d. toeschrijven aan de wat oudere jeugd (12-18 jaar)'. Daarnaast werd door het Wijkoverleg Poelenburg vraagtekens gezet bij de grote concentratie buitenlandse arbeiders binnen één wijk, wat tot integratiemoeilijkheden, gettovorming en taalachterstand zou leiden.²² Deze problemen lieten zich niet makkelijk oplossen. In 1985 benoemde de ministerraad Poelenburg officieel tot probleemgebied; het rijk verplichtte zich kort daarna tot het in vijf jaar tijd uitbetalen van in totaal 9,7 miljoen gulden. Zaanstad besteedde dit geld aan het 'Poelenburg Plus Project'; het werd gebruikt voor projecten voor educatie, kunstwerken, het schilderen van de flats en de verbetering van de verkeerssituatie en de groenstructuur. Volgens de gemeente ontbrak de samenhang en functionaliteit van de groenvoorzieningen in de wijk. Daarom werden de oost-west groenverbindingen

naar het Darwinpark opnieuw ingericht, waardoor een beter geënceneerde wandeling naar het park ontstond. Enkele binnenterreinen kregen een nieuwe inrichting met speelplaatsen. De garageboxen aan de oostzijde van de straat Poelenburg werden gesloopt, waardoor nieuwe doorzichten op het groen ontstonden. De straten werden voorzien van een nieuw profiel, waarbij onderscheid werd gemaakt tussen doorgaande straten (oost-west richting) en entrees van woongebieden (noord-zuid richting). De hele wijk werd een 30 km-gebied, voorzien van drempels, versmallingen en oversteekplaatsen. Daarbij werden enkele basisscholen samengevoegd.²³

In 2007 werd Poelenburg opgenomen op de lijst van 40 probleemwijken van minister Vogelaar (ook wel prachtwijken of krachtwijken genoemd) en in 2016 kwam de wijk opnieuw negatief in het nieuws door de *hoodvlogs* van relvlogger Ismail Ilgun. Poelenburg en Peldersveld worstelen tot op de dag van vandaag met een slecht imago. Daar staat tegenover dat dit soort naoorlogse wijken sinds het begin van deze eeuw positief in de belangstelling staan, vanwege hun uitgesproken identiteit en groene kwaliteiten. Daarbij is gentrificatie een mogelijk perspectief: de wijken vormen een logische uitvalsbasis voor Amsterdammers, gunstig gelegen in de Metropoolregio Amsterdam. Naoorlogse wijken in het hele land laten inmiddels zien dat de woonsfeer in een mix van hoog- en laagbouw en de gescheiden verkeersopzet een aantrekkelijke woonmilieu bieden voor de gezinnen van nu.

POELENBURG EN PELDERSVELD DOOR DE OGEN VAN BEWONERS

Voor dit onderzoek spraken we met enkele bewoners uit Poelenburg en Peldersveld over hun beleving van de wijken. Wat is het karakter van de wijken? Wat zijn de sterke en zwakke punten? Hieruit blijkt dat een aantal historische thema's, zoals bewonersbetrokkenheid telkens opnieuw ter sprake komen. De wijken kennen net als in de jaren zestig nog altijd veel bewonersinitiatieven, waaronder een jaarlijkse kunstroute. Een van de initiatiefnemers is Michelle Drion. 'Iedereen kan wel iets, of maakt iets. we zetten de deuren open en gaan bij elkaar kijken. Het idee is om te laten zien wat een leuke mensen er eigenlijk in de wijk wonen', aldus Michelle Drion. Ook is ze samen met haar schoonzus Bettina Drion initiatiefnemer van de Mozaïekroute: een cultuurhistorische wandeling door de wijk die het kerkpad van Zaandam naar Oostzaan verbeeldt. Een andere betrokken bewoner is Paula Zeijlemaker. Zij is initiatiefnemer van de 'zwerfkinderboekenkastjes' die her en der verspreid staan. Paula Zeijlemaker legt uit: 'Het stimuleert kinderen om te lezen. Het is gratis, dus laagdrempelig. Bovendien mogen ze zelf bedenken wat ze pakken en hoeveel ze meenemen. Als de boeken gelezen zijn, mogen ze weer gaan "zwerfen".' Ellis van Atten is stadsdichter van Zaanstad. Ze is in alle hoeken van de Zaanstreek geweest. Over Poelenburg en Peldersveld zegt ze: 'Het is hier heel multicultureel, ook omdat we tegen Amsterdam aan schuren. In Wormer wonen mensen die bij wijze van spreken nog nooit iemand met van kleur zijn tegengekomen. Die multiculturaliteit heeft een meerwaarde. Het maakt de wijk leuker, spannender en interessanter. Ik heb Turks leren koken van mijn burens, dat had ik anders nooit geleerd.' Wel moet er wat haar betreft meer aandacht komen voor de voorzieningen in de wijk:

'Activiteiten in de wijk steken heel erg in op hulpverlening, taalles, leren fietsen. Maar ik zou ook best lekker 's avonds op een terrasje willen zitten. Dat kan hier nergens.' Het multiculturele karakter van de wijk is een rode draad door de geschiedenis. Gertjan Welgemoed is secretaris van de klankbordgroep Poelenburg en noemt de taalbarrière als een van de grootste sociale problemen. Veel (oudere) bewoners spreken vooral Turks en gebrekkig Nederlands. Daarbij is Poelenburg een van de armste wijken van Nederland en staat al lange tijd als probleemwijk bekend. Gertjan Welgemoed pleit voor een langetermijnstrategie om de hardnekkige sociaalmaatschappelijke problemen aan te pakken. In het verleden ging het volgens hem fout vanwege het tijdelijke karakter van projecten: 'Wij willen geen pilot meer zonder opvolging.'

Toch verbazen veel bewoners zich ook over negatieve imago van Poelenburg. Michelle Drion: 'Als je erover nadenkt gaat het eigenlijk opmerkelijk goed, met tachtig nationaliteiten in één wijk. Natuurlijk zijn er problemen, maar er zijn ook genoeg mensen die het gewoon prima doen.'

Alle geïnterviewden betreuren het winkelaanbod, dat de laatste jaren sterk is teruggelopen. Aan de Lobeliusstraat was een breed scala aan winkels, van een ijzerwinkel tot een drogist. Maar inmiddels zijn de winkeliers failliet of vertrokken. In het 2009 brak er brand uit in het winkelcentrum de Bloemenkorf aan de E. Heimansstraat. Het was een aderlating voor de wijk. De Bloemenkorf was een ontmoetingspunt en vervulde een sterke sociale functie. Wat betreft Gertjan Welgemoed is er verkeerskundig ook werk te doen: 'Er is veel overbewoning de wijk, en daardoor een auto-overschot. Bij de laatste herinrichting is eenrichtingsverkeer ingevoerd, waardoor de wijk een soort

doolhof is geworden.' Een ander punt van zorg is de straat de Weer. Gertjan Welgemoed: 'Daar wordt te hard gereden. Er kunnen geen drempels worden aangelegd omdat de bus er rijdt. Over de Weer steken veel schoolgaande kinderen, wat gevaarlijke situaties oplevert. Eigenlijk zou de bus weer om de wijk heen moeten rijden, net als vroeger.'

Desgevraagd noemen alle geïnterviewden de ruimtelijke opzet van de wijk, het groen en in het bijzonder het Darwinpark als de belangrijkste kwaliteiten. 'Het is een waanzinnig mooie, groene wijk. Niet alleen aan het park, maar ook tussen de flats zijn veel speelplekken voor kinderen', aldus Ellis van Atten. Gertjan Welgemoed: 'Het groen wordt ook enorm gewaardeerd door gezinnen die hier uit Amsterdam komen wonen. Hier kunnen hun kinderen nog veilig buiten spelen.'

QUOTES BEWONERS:

'Zet in op langetermijnoplossingen om de sociaalmaatschappelijke problemen aan te pakken. Wij willen geen pilot meer zonder opvolging'

'Die multiculturaliteit maakt de wijk leuker, spannender en interessanter'

'Het winkelaanbod is van heel goed, naar heel slecht gegaan.'

'Geef volwassen kinderen, die in de wijk willen blijven wonen voorrang bij nieuwbouw: dat zijn de mantelzorgers van de toekomst'

'Je kan hier nergens gezellig zitten. Dat kon vroeger wel op het overdekte binnenplein van de Bloemenkorf. Dat was een ontmoetingspunt, daar kwam je mensen tegen.'

'Stimuleer initiatieven uit de wijk. Bewoners hebben een kunstenaar opdracht gegeven om een beeld te maken, bekostigd uit een fonds. Maar we krijgen het niet geplaatst.'

'De gemeente zet in op verandering van de populatie door andere mensen binnen te halen. Dat is jammer. Je kan beter de bestaande problemen proberen op te lossen.'

'Het groen wordt ook enorm gewaardeerd door gezinnen die hier uit Amsterdam komen wonen. Hier kunnen kinderen veilig buiten spelen.'

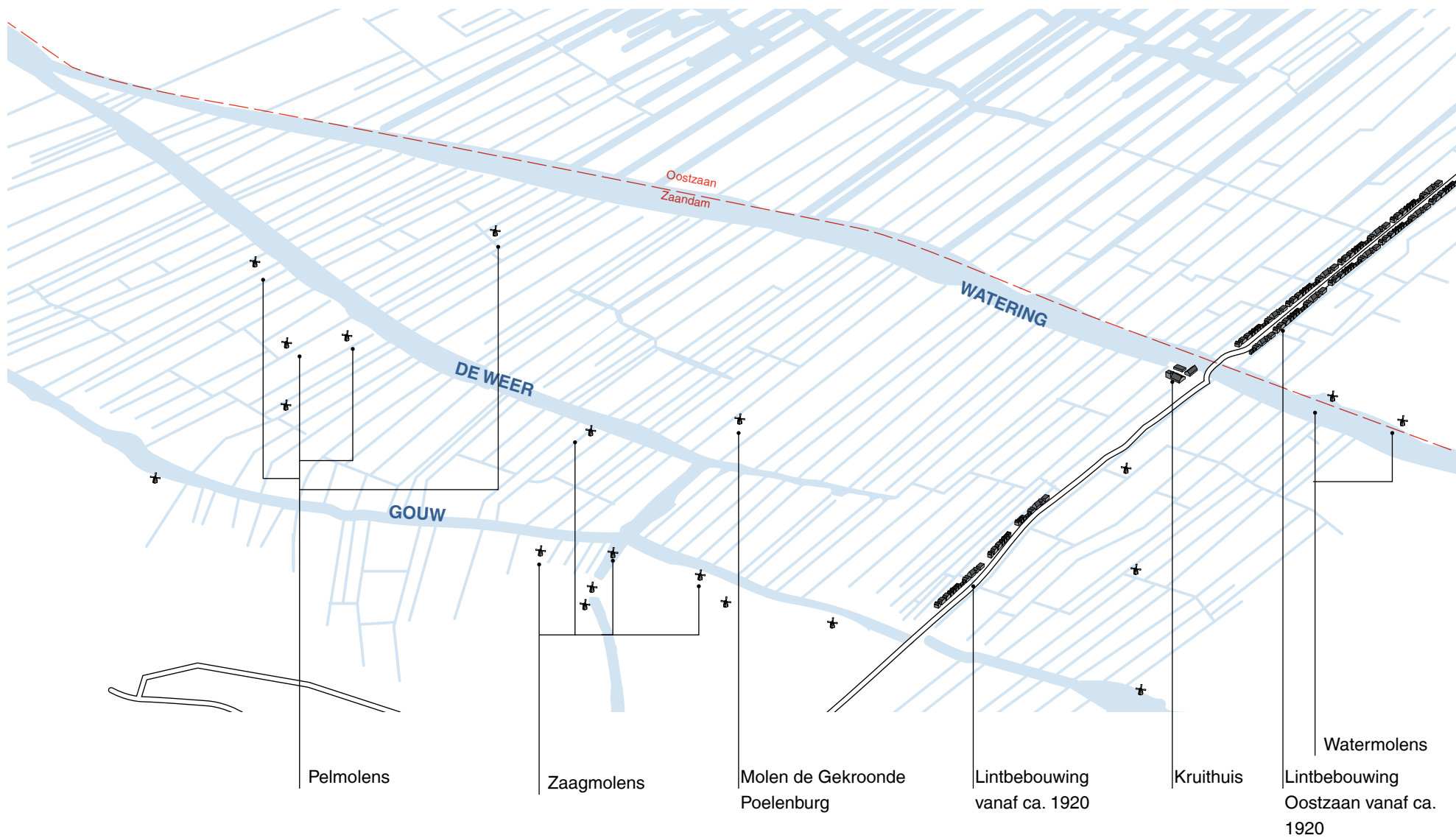

2

RUIMTELIJKE ANALYSE

Het landschap tussen 1900 en 1950.

HISTORISCHE ONDERLAAG

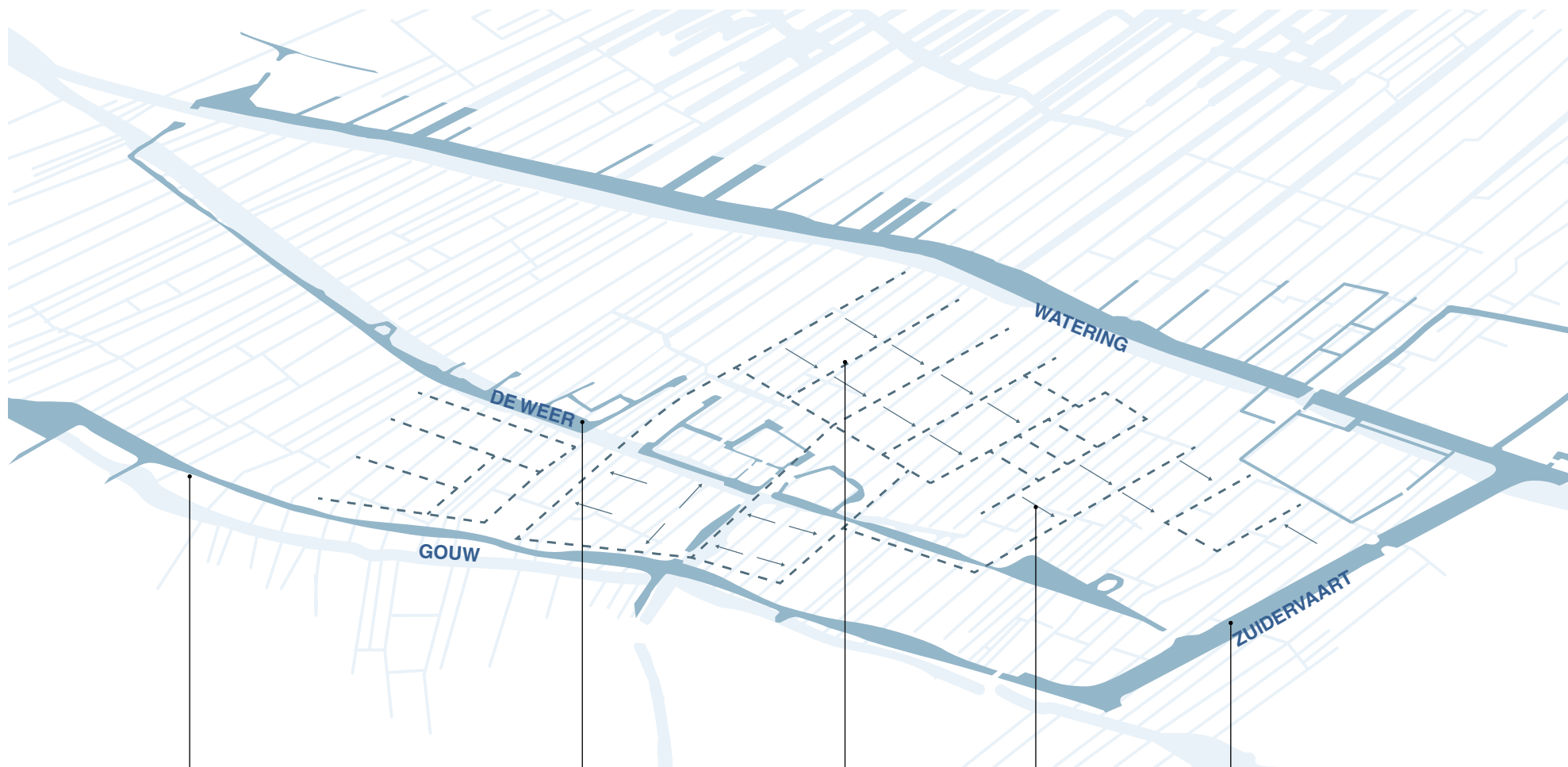
Het gebied ten oosten van Zaandam was eeuwenlang een drassig veenlandschap. Het werd getypeerd door drie grote wateringen die van noord naar zuid liepen, de Gouw, de Weer en de Watering. Deze waterwegen voerden het overtollige water af richting het IJ en later het Noordzeekanaal. De Watering was het breedst en gold tevens als hoofdvaarroute en grens tussen Zaandam en Oostzaan. Alle drie de waterwegen - en met name de Watering - zijn te zien op historische kaarten (zie pagina 8). Hiertussen lag een veenontginningslandschap met een verscheidenheid aan kleinere sloten en plassen, voornamelijk in oost-westelijke richting.

Tot de eerste helft van de 20^e eeuw was het gebied weinig bebouwd. Een enkele weg, het Weerpad, liep dwars door het gebied tussen Zaandam en Oostzaan. Oorspronkelijk was dit een kerkpad tussen oost-Zaandam en Oostzaan dat iets ten noorden lag. Het pad werd in de 17^e eeuw verplaatst en in de eeuwen daarna verbreed en verhoogd. Ter hoogte van de Watering lag een ophaalbrug, waarbij een Kruithuis werd gebouwd voor de Stelling van Amsterdam. Verder stond verspreid door het gebied een verzameling molens, zoals molen de Gekroonde Poelenburg (sinds 1963 op de Zaanse Schans) en een heel aantal pelmolens, waar de latere woonwijken hun naam van afleiden. Deze molens verdwenen grotendeels aan het begin van de 20^e eeuw.

Vanaf de jaren 1920 ontstond er langs het Weerpad lintbebouwing. Zowel vanuit Zaandam als vanuit Oostzaan werd het Weerpad bebouwd (zie kadastrale kaart hiernaast). De lintbebouwing heeft deels plaats moeten maken voor de aanleg van de woonwijken, maar aan het Zuiderven en richting Oostzaan is het lint nog herkenbaar.

- ↓ Een kadastrale kaart van het Weerpad uit 1940, het gebied bestaat voornamelijk uit veensloten. [GAZ]
- ↖ Gezicht over het Weerpad. Het pad ligt verhoogd in het veenlandschap, ca. 1900. [GAZ]
- ↘ Het kruitmagazijn langs het Weerpad in 1920 [GAZ]

De Gouw was lang een
barrière voor de uitbreiding
van Zaandam

De Weer vormt
de basis voor het
Darwinpark

Ondergrondse
slotenstructuur voor
waterberging

Afstroom is
voornamelijk noord-
zuid

De Zuidervaart verbindt
de Gouw met de Watering,
gegraven ca. 1964

WATERBERGING

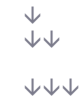
Het gebied van Poelenburg en Peldersveld was een uitermate nat veenontginningslandsschap. Daarom moest het bouwterrein bouwrijp gemaakt worden door middel van ophoging met zand. Daarnaast werd het waterpeil in het gebied omlaag gebracht. Om de goede afwatering van het gebied te verzorgen werden de bestaande wateringen gebruikt, deze hadden een natuurlijke lagere ligging en kwamen door het ophogen van de grond relatief nog lager te liggen.

De Weer werd de hoofdader voor de afwatering van het gebied. Door een minimale helling en een ondergronds slotensysteem van tunnels en duikers wordt het water uit de wijk richting de Weer gebracht. Van daaruit wordt het water via de Zuidervaart en de Watering richting het Noordzeekanaal gevoerd.

Op deze manier bleven de Gouw, de Weer en de Watering bewaard. Ze functioneren nu als ruimtelijke dragers voor het gebied met de kenmerkende spitse vorm en de Weer in het Darwinpark als centrale as.

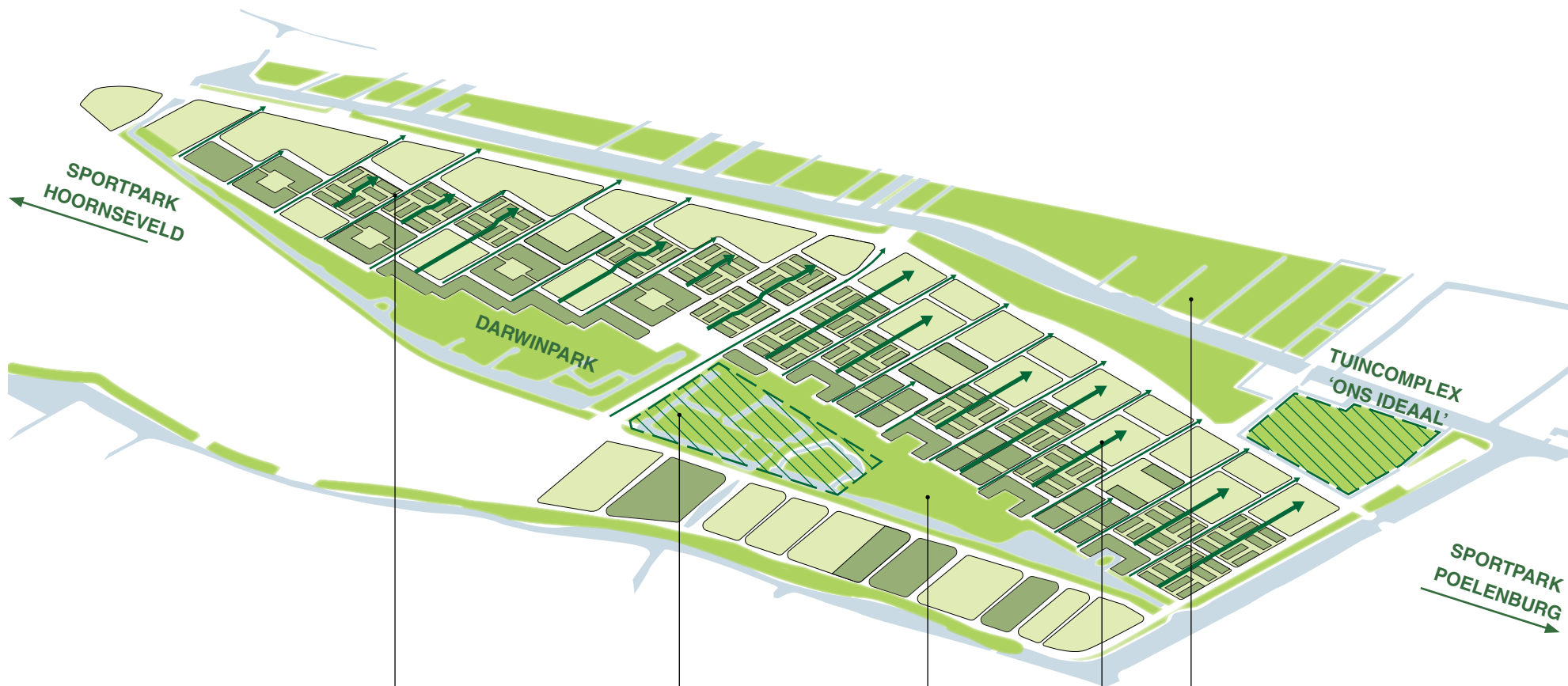

De Watering langs de A8
De Watering bij het Weerpad
De Watering ter hoogte van Peldersveld

De Weer in het Darwinpark
Het uiteinde van de Weer in het noorden van het Darwinpark
De Gouw, gezicht naar het zuiden vanaf de Pieter Jelles Troelstralaan.

- Parken en groenstroken
- Publiek groen
- Privaat groen

Groene stroken als
ribben vanuit het
Darwinpark

Stadsboerderij
Darinwpark

Darwinpark als
ruggengraat van de
woonwijken

Groen in de
bouwvelden

Veenlandschap
met sloten en veel
geboomte

HOOFD- GROENSTRUCTUUR

Bij de aanleg van Poelenburg en Peldersveld was naast de waterstructuur de groenstructuur een belangrijke drager voor het gebied.

Groen is op drie verschillende manieren toegepast in de woonwijken:

- Een grote groene middenpartij, het Darwinpark, en groene randen als bufferzone rondom het gebied. Het Darwinpark is de ruggengraat van het gebied. Het strekt zich uit van noord naar zuid en verbindt de woonwijken Poelenburg, Peldersveld en Hoornseveld met elkaar.
- Groene stroken strekken zich tussen de bebouwing vanuit het Darwinpark uit richting de Poelenburg en de Watering. Deze stroken gaan vaak vergezeld van wandel- en fietspaden en verzorgen op die manier een secundaire infrastructuur door de woonwijken heen.
- De bebouwing staat in groene velden, met name langs de hoogbouw in het gebied. Grondgebonden woningen hebben meer privégroen in de vorm van voor en achtertuinen, terwijl de stapelbouw vrij in het groen staat. Deze publieke ruimte geldt als recreatiegroen en stimuleert, samen met de sportparken naast de woonwijk, buitenrecreatie en sport.

Er is in de groenaanleg een verschil zichtbaar tussen Poelenburg en Peldersveld, dat samenhangt met de verschillende woningtypes in de woonwijken. In Poelenburg zijn de groenstroken opener, meer aaneengesloten en er zijn meer publieke groene velden rondom de portiek- en torenflats waardoor de gehele woonwijk een groen karakter krijgt. In Peldersveld is een groter aandeel privégroen met alleen tussen de eengezinswoningen en de daarbij behorende tuinen groene publieke stroken. Groenstroken worden daardoor vaker onderbroken en hebben een meer privaat karakter.

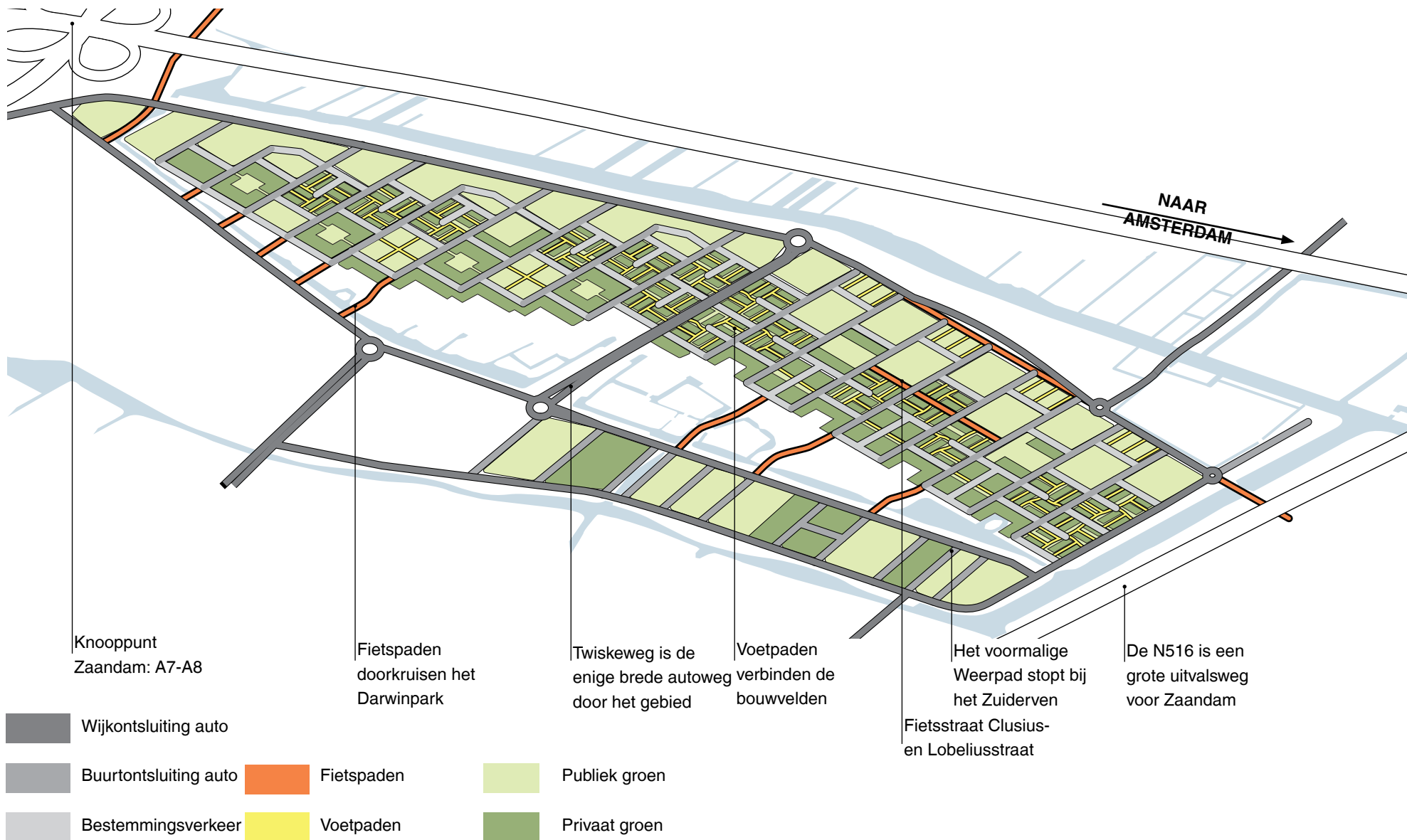

Het Darwinpark omstreeks 1970, het onderliggende veenstrokenlandschap is nog goed zichtbaar. [GAZ]
Recreatiegroen tussen de flatgebouwen in Poelenburg
Een groene strook door de bouwvelden

Groene strook langs het gebied
Het Darwinpark
Tuinencomplex 'Ons ideaal'

BOUWVELDEN EN INFRASTRUCTUUR

Het bouwoppervlak van Poelenburg en Peldersveld is geordend volgens een leidend principe van bouwvelden. Dit principe is vooral toegepast in de strook tussen de Weer en de Watering. Hier is een vlakverdeling geprojecteerd over het gebied, waardoor een raster van bouwvelden ontstaat. Elke rij is daarbij verschoven met enkele consequenties voor de woonwijken.

- Door de verschuiving van de bouwvelden ontstaat bij het Darwinpark een zachte grens.
- Autoverkeer kan niet rechtstreeks door de wijk rijden.
- Elk bouwveld kan een andere verkaveling krijgen
- Door het spiegelen en verschuiven van de stempels ontstaat een dynamisch en stedelijk straatbeeld

De aanleg van de infrastructuur in Poelenburg en Peldersveld werkt samen met de bouwvelden. Vervoer wordt op drie niveaus ingedeeld op basis van de snelheid, waarna voor elk niveau een systeem is bedacht.

- Autosnelverkeer wordt om de wijken heen geleid, met name de N516 is een grote uitvalsweg voor heel Zaandam. De wijkontsluiting ligt rondom de wijken met enkel de Twiskeweg die de wijken doorkruist. De buurtontsluiting wordt vanuit de Poelenburg en de Watering verzorgd, terwijl bestemmingsverkeer zich verplaatst tussen de bouwvelden. Door de schakering van bouwvelden is het recht doorkruisen van het gebied ontmoedigd. Parkeren gebeurt aan de straat en veel bouwvelden hebben in het midden een parkeer ruimte.
- Het tweede niveau is het fietsverkeer, dit komt grotendeels overeen met het niveau voor het autoverkeer, met gescheiden fietspaden langs de grote wegen. Hieraan zijn extra fietsroutes toegevoegd, zoals fietspaden die het Darwinpark doorkruisen, een fietspad onder de A8 richting Oostzaan en de Clusius- en

Lobeliusstraat die als fietsstraat fungeert.

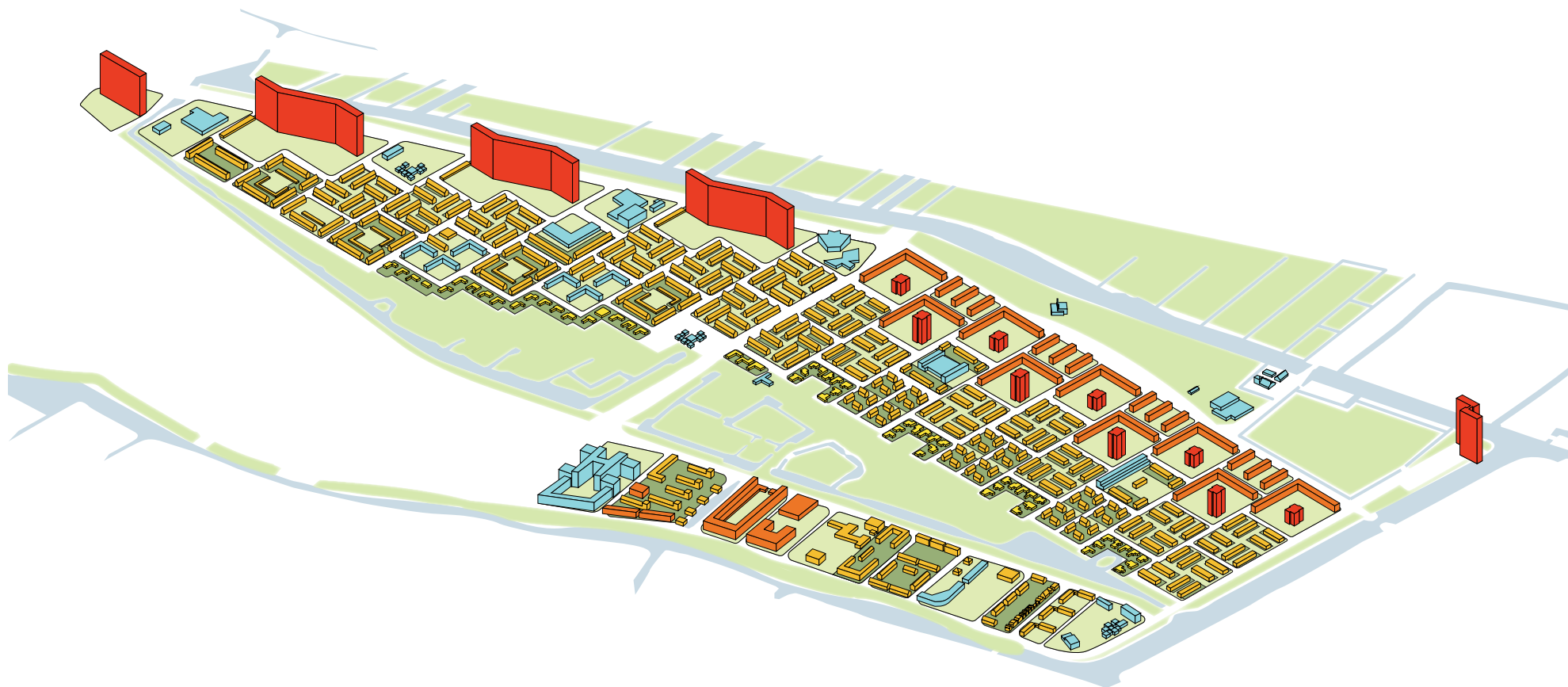
- Het laatste niveau is voor de voetganger. Alle straten hebben trottoirs, en de groenstroken langs de wegen maken dit een aangenaam voetgangersgebied. Daarnaast is er een netwerk van voetpaden dat op organische wijze de bouwvelden doorkruist. Op deze manier is het voor voetgangers mogelijk om de woonwijken dwars door te steken, terwijl snel verkeer om moet rijden.

Door het scheiden van de drie niveaus ontstaat een plan waarbij de voetganger en in zekere mate de fietser vrij spel hebben, de auto wordt door de aanleg gedwongen om rekening te houden met andere weggebruikers en ontmoedigd om hard te rijden. De bouwvelden zijn hiervoor de grootste drager. Op vier plekken worden de bouwvelden als uitzondering doorgestoken. Dit is in het geval van de Clusius- Lobeliusfietsstraat en bij de drie bouwvelden langs het Darwinpark in Poelenburg.

↙ Voorbeeld van een asymmetrisch straatbeeld in Poelenburg
↓ Infrastructuur voor de auto, de Twiskeweg
↓↓ Fietsstraat
↓↓↓ Voetpaden doorkruisen de bouwvelden

Bungalows

Laagbouw

Midden hoogbouw

Hoogbouw

Bijzondere gebouwen

Publiek groen

Privaat groen

BOUWHOOGTEN

De bouwvelden in Poelenburg en Peldersveld hebben een trapsgewijze opbouw in bouwhoogte die vastgelegd werd in het bestemmingsplan. De velden aan de westzijde langs het Darwinpark zijn het laagst, vaak maar één bouwlaag hoog, naar het oosten toe worden de bouwvelden geleidelijk hoger. Op deze manier ontstaat een open karakter richting het park en een bouwmassa die zich vanuit het park als een 'bergrug' uitspreidt. Hoewel deze principes aan beide wijken ten grondslag liggen is er een duidelijk verschil in de uitwerking. Poelenburg kent een geleidelijke en stapsgewijze gradiënt van de eenlaags bungalowwoningen naar de torenen en portiekflats. Peldersveld kent een groot contrast tussen enerzijds de eenlaags bungalowwoningen en tweelaags eengezinswoningen en anderzijds de galerijflats langs de oostzijde van de wijk. Dit hing samen met de veranderende tijdsgeest gedurende de jaren 1970 waarbij de portiekflats onwenselijk werden geacht.

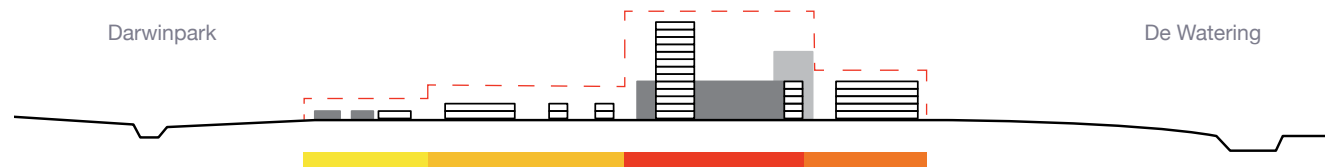
Door de bouwhoogte en de opzet als een 'bergrug' ontstaat er in de wijken een zekere coulissenwerking (zie foto's rechts). Tussen de lage bebouwing is op verschillende momenten een vergezicht op de torens en galerijflats aan de rand van de wijk. Dit geeft het 'moderne stadsgezicht' waarover in het Londense reisverslag wordt gesproken, een stedelijk gevoel in de verder open en groene wijk.

Door de plaatsing van de hoogbouw in Poelenburg en Peldersveld is een duidelijke entree tot het gebied gemaakt. Met name de twee hoogbouw blokken in het noorden en zuiden (straten Javazee en Oorst Dorsch) geven het gebied een kop en een staart, waardoor het gebied afgebakend wordt. Daarnaast zijn deze gebouwen van veraf te herkennen, en gelden ze als ankerpunt in de wijde omgeving.

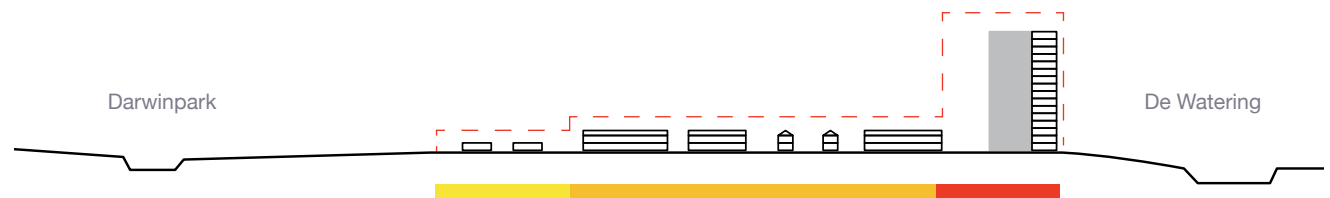
- ↙ Coulissewerking in Poelenburg, eengezinswoningen, portiekflat en torenflat
- ↓ Luchtfoto Peldersveld, eengezinswoningen en galerijflats [Zaandams Dagblad]

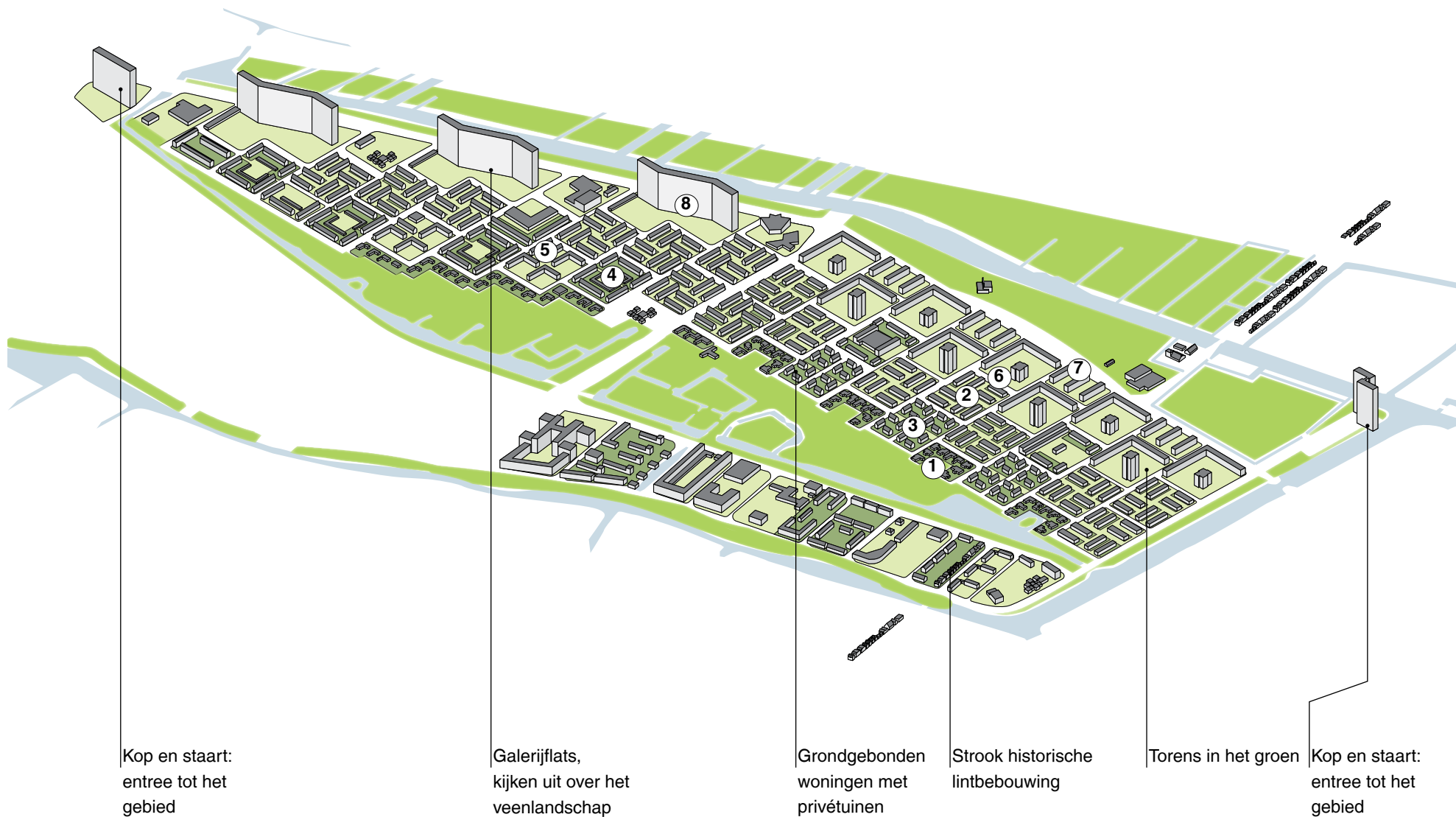

POELENBURG

PELDERSVELD

BEBOUWING EN GROENANLEG

De gebouwtypes van de twee woonwijken staan in directe relatie tot de bouwvelden en de bouwhoogten zoals die in het oorspronkelijke bestemmingsplan zijn vastgelegd. De gebouwen zijn te verdelen in grondgebonden woningen en gestapelde woningen. Grondgebonden woningen staan of los op het kavel (bungalows) of staan in open stroken op het bouwveld. De stapelbouw staat ofwel als haak aan de rand van de bouwvelden (portiekwoningen), of los op het bouwveld als toren of schijf (galerijflat).

Grondgebonden woningen

- Bungalows met één bouwlaag (1). Bouwveld bestaat voornamelijk uit privegroen (50% van het kavel bebouwd) en is verweven met het Darwinpark.
- Eengezinswoning met twee bouwlagen (2), eventueel met kap. In open stroken met voor- en achtertuin. Verder publiek groen en toegankelijk via voetpaden.
- Eengezinswoning met twee bouwlagen (3) met kap geschakeld op eigen bouwvelden.
- Eengezinswoningen aan de straat (4). Voor- en achtertuinen en garageboxen aan een stenige binnenplaats.

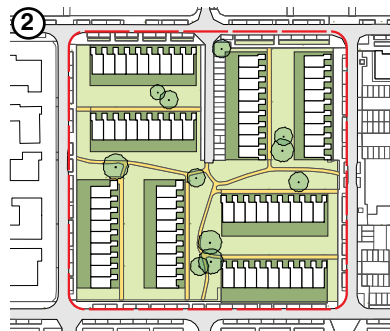
Stapelbouw

- Seniorenwoningen (5), tweelaags haakvormige gebouwen met privétuinen op de begane grond en galerij op de verdieping.
- Portiekflat, in haakvorm of stroken in vijf bouwlagen (6 en 7)
- Torenflats met 9 of 13 bouwlagen (6), staan vrij in het groen.
- Galerijflats van 14 bouwlagen (8), staan vrij in het groen.

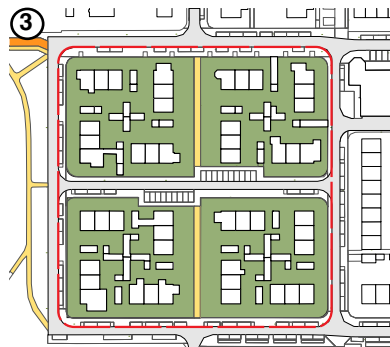
Naast deze bebouwing in Poelenburg en Peldersveld is er langs het huidige Zuiderven nog een strook met historische lintbebouwing. Dit zijn vrijstaande of twee-onder-een-kapwoningen.

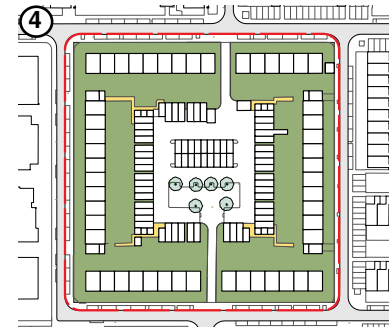
Bungalowwoningen

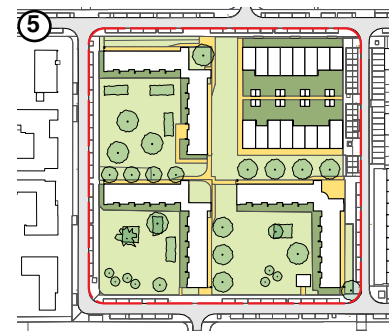
Eengezinswoningen

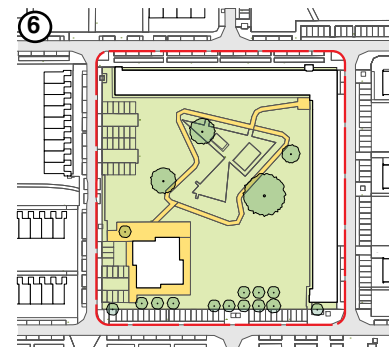
Eengezinswoningen op eigen veld

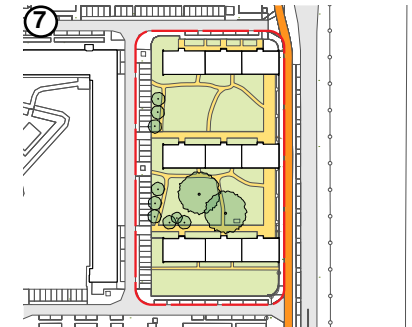
Eengezinswoningen met garagebox

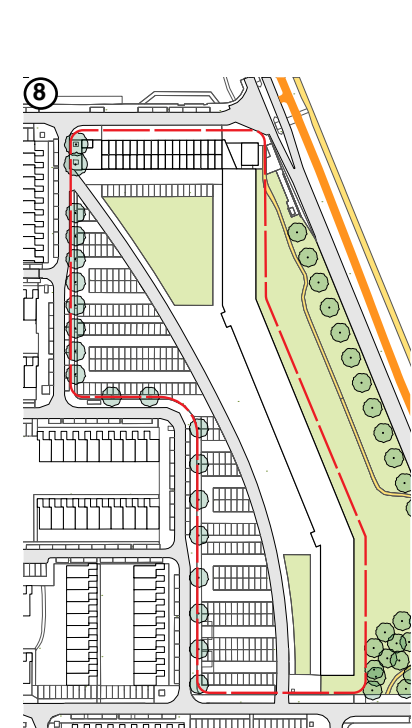
Bejaardenwoningen

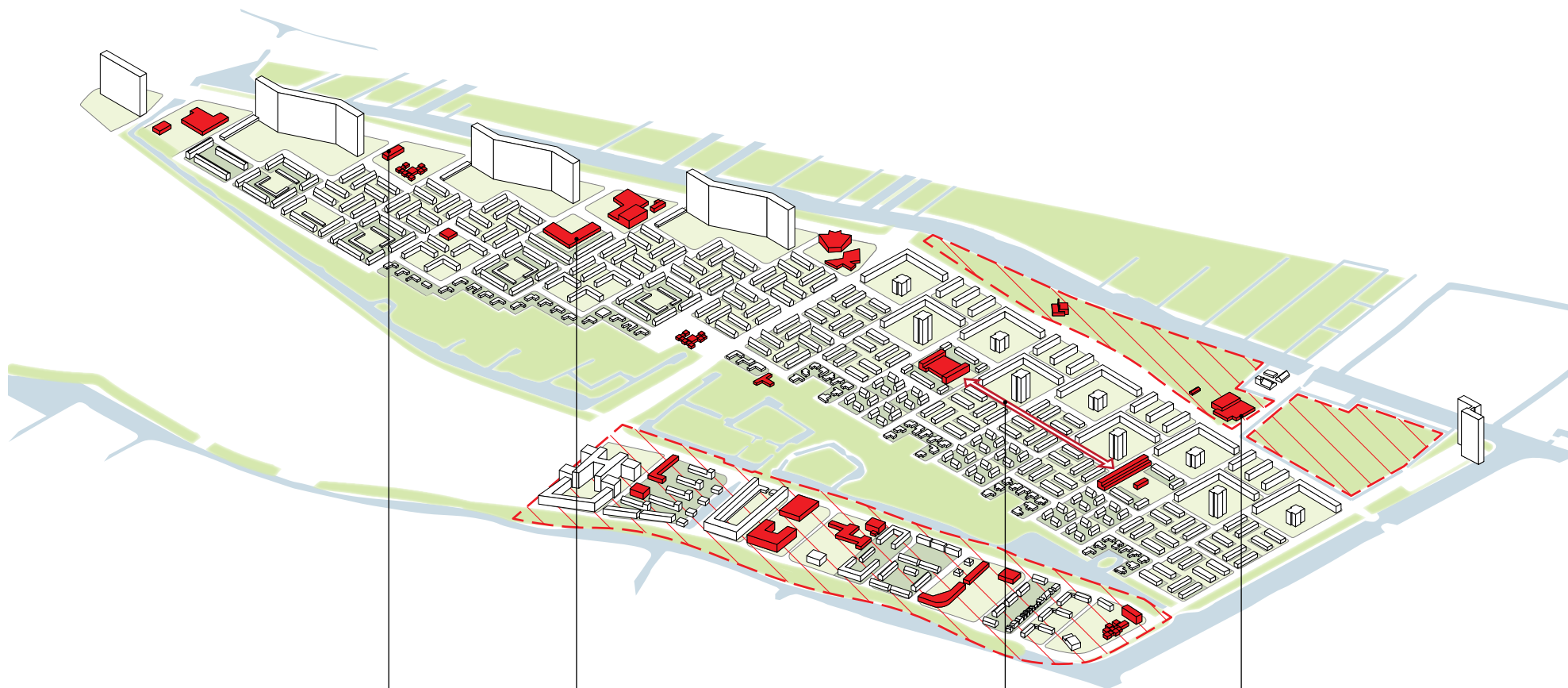
Portiek- en torenflats

Portiekflats

Galerijflats (Brandaris)

- Bijzondere gebouwen
- Voorzieningen zone

Basisscholen
tussen de
hoogbouw

Winkelcentrum
Gibraltar

Fietsstraat Clusius-
en Lobeliusstraat

Buurtcentrum de
Poelenburcht

VOORZIENINGEN

Poelenburg en Peldersveld hebben een grote verscheidenheid aan voorzieningen die niet alleen voor deze wijken, maar ook voor de omliggende wijken zoals de vooroorlogse Bomenbuurt en Burgemeestersbuurt van waarde zijn. Daarom is allereerst de westelijke strook tussen de Gouw en het Darwinpark als voorzieningenstrook bestempeld. Hier bevinden zich verschillende scholen voor het basis- en voortgezet onderwijs. Hier stond ook een katholieke kerk met bijbehorende basisschool, waarvan tegenwoordig alleen de school nog bestaat.

Ook aan de oostelijke zijde van het plangebied is een voorzieningenstrook geprojecteerd. Deze zone is voornamelijk onbebouwd gebleven, met uitzondering van de moskee van de Islamitische Stichting Nederland Sultan Ahmet en het buurthuis de Poelenburcht.

In Peldersveld zijn daarnaast de bouwvelden tussen de galerijflats als voorzieningenstrook meegenomen. Hiertussen staat drie basisscholen en een protestants kerkgebouw met bijbehorende school. Ook het winkelcentrum in Peldersveld bevindt zich aan de oostelijke rand van de wijk.

De uitzondering in de twee wijken zijn de winkels aan beide uiteinden van de fietsstraat (Clusius- en Lubeliusstraat). Deze twee winkelpanden met daarboven appartementen staan midden in de wijk.

Gymzaal voor de middelbare school Agora
Kerkgebouw van Stichting JerehSalem
Buurthuis de Poelenburcht

3

PALETKAART

LEGENDA:

- Groenvoorziening
- Sociale
- achtergrond
- Gebouwde
- omgeving

GROENSTRUCTUUR

Groen casco van vierkante velden

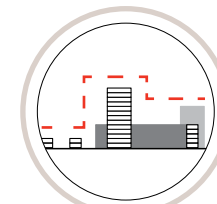

Heempark

Water als drager

POELENBURG

'Bergrug'

Gradiënt van bebouwing

Gebouwd door het bedrijfsleven

Bouw bureau
Zaanse Industrie

PELDERSVELD

Uitzonderlijke
hoogbouw

Doelgroepgericht
wonen

MAATSCHAPPELIJK

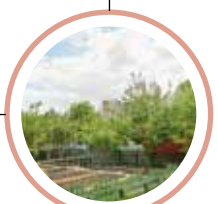
Little Italy
in de polder

Smeltkroes van
culturen

Bewoners-
betrokkenheid

Voorzieningen voor
heel Zaandam

Darwinpark /
ZNMC

DE SMAKEN VAN POELENBURG EN PELDESVELD

Op de paletkaart worden de kernwaarden van Poelenburg en Peldersveld in beeld gebracht. Het gaat hierbij zowel om materiële (architectonische-, stedenbouwkundige- en groene waarden) als om immateriële waarden. De selectie waardevolle structuren en objecten (vanaf pag. 49) is gebaseerd op deze kernwaarden.

Bewonersbetrokkenheid

Op initiatief van de Zaandamse gemeenschap werden begin jaren zestig voor en door bewoners activiteiten georganiseerd. De bewonersbetrokkenheid is nog altijd groot, zo blijkt uit gesprekken met huidige bewoners. De groenstrook ten oosten van Poelenburg is bestemd voor sociaal-culturele voorzieningen. Hier kwamen onder meer het volkstuintencomplex Ons Ideaal en wijkcentrum de Poelenburcht.

Rode ambitie

Zaandam was na de oorlog in verval geraakt en de leefomstandigheden van de Zaanse arbeiders waren armoedig. De jaren vijftig en zestig stonden in het teken van rode ambitie. Zaandam kende een reeks PvdA-burgemeesters die zich inzetten voor een moderner en gezonder leefmilieu voor de Zaankanters. Dit uit zich onder meer in het autoverkeer dat zoveel mogelijk om Poelenburg en Peldersveld heen is geleid, en de ruime en groene opzet van de wijken.

Smeltkroes van culturen

In de beginjaren van Poelenburg en Peldersveld vestigden zich vooral binnenlandse immigranten in de wijken, uit Drenthe, Friesland en Groningen. Later vonden ook buitenlandse arbeidsmigranten een thuis in Poelenburg en Peldersveld. Dit leidde tot een multiculturele kraamkamer.

Zo stond het woonblok aan de Clusiusstraat bekend als de 'Spaghettiflat' vanwege de vele Italiaanse gezinnen die er woonden.

Gebouwd door het bedrijfsleven

Een deel van de wijk werd gebouwd door het Zaanse bedrijfsleven. De behoefte aan personeel was groot, maar het woningtekort in de Zaanstreek ook. Albert Heijn, Verkade en Bruynzeel sloegen in 1961 de handen ineen en richtten een eigen bouwbedrijf op. Zo verrezen de eerste woningen in Poelenburg op de hoek van de Zuidervaart en de weg Poelenburg op initiatief van het Zaanse bedrijfsleven.

Heempark

Het Darwinpark vormt de groene ruggengraat van de wijk. In de parkaanleg (aangelegd op de veenbodem) is een deel van de oude polderstructuur nog zichtbaar. Daarnaast heeft het park ook een educatieve betekenis met schooltuinen, een natuurmuseum en een stadsboerderij.

Voorzieningen voor heel Zaandam

In de stadsuitbreiding Poelenburg en Peldersveld werd ruimte gereserveerd voor voorzieningen waar in Zaandam een tekort aan was. Dat verklaart de grote hoeveelheid scholen in het oostelijk deel van de wijk naast het Darwinpark. Deze voorzieningstrook, werd net als de groenstrook naast de straat Poelenburg volledig ingevuld met sociaal-maatschappelijke voorzieningen.

Groen casco (vierkante velden)

De wijken werden ingedeeld in vierkante bouwvelden, ontsloten door smalle woonstraten, uitsluitend bedoeld voor bestemmingsverkeer. Het verkeer werd hiermee gedwongen

om langs de ringwegen om de buurt heen te rijden. De bouwvelden worden door de groenstructuur aan elkaar geregen en vormen tegelijkertijd een eigen wereld.

Gradiënt van bebouwing (de bergrug)

In Poelenburg zijn de woningtypen grofweg gerangschikt van laag naar hoog: aan het park bevinden zich uitsluitend bungalows, daarna volgen eengezinswoningen, flats van vier woonlagen en torenflats. Hierdoor ontstaat een soort stedenbouwkundige 'bergrug': een helling die gezien vanaf het Darwinpark richting de straat Poelenburg, steeds hoger wordt.

Uitzonderlijke hoogbouw

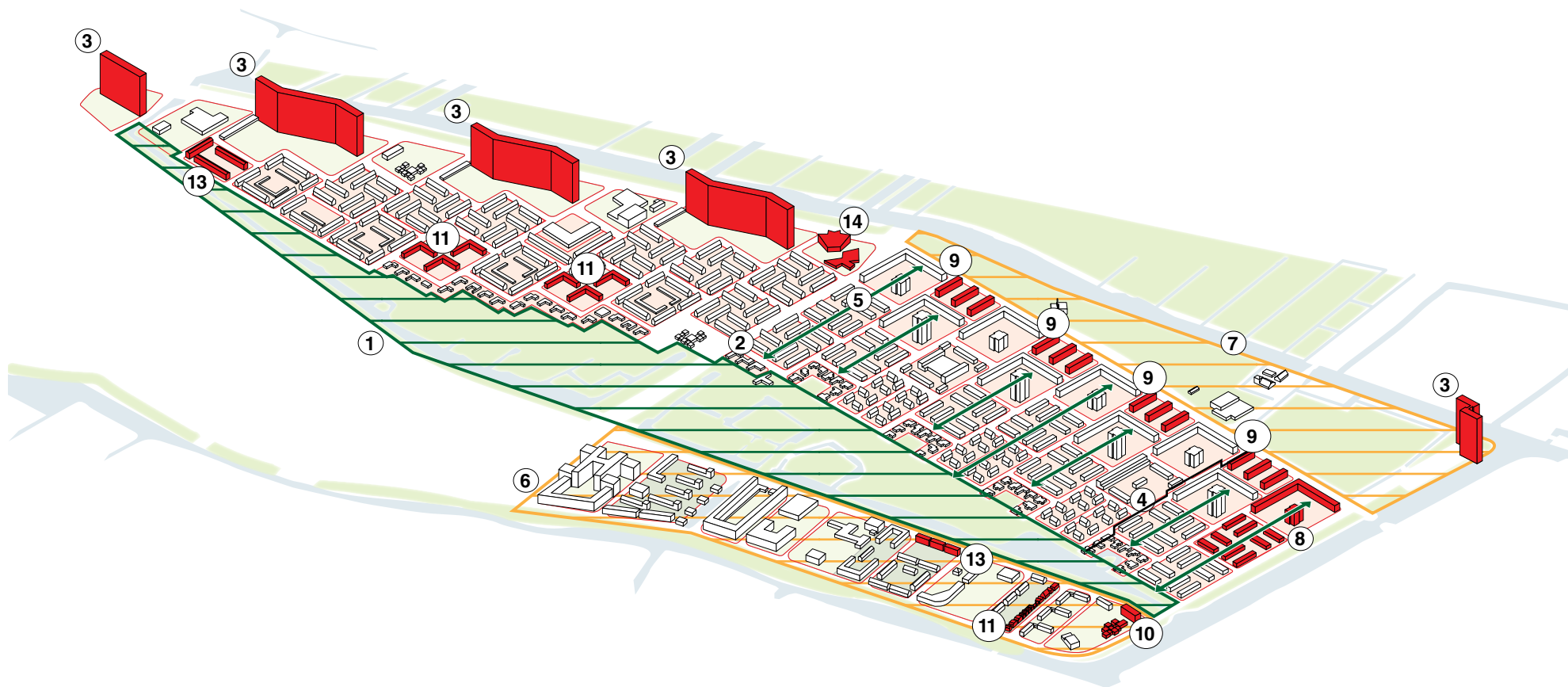
De vijf hoogbouwflats van 14 bouwlagen voorzien de wijken van een stevig stedenbouwkundig accent. De hoogbouw omvatte in totaal 1428 woningwetwoningen van het bouwsysteem ERA (van Eesteren Rationele Aanpak) ontworpen door architect Rein Fiedderus.

Doelgroepgericht wonen

In Poelenburg en Peldersveld was ook gedacht aan het wonen voor bijzondere doelgroepen. Behalve hoogbouw, portieketagewoningen, rijtjeshuizen en vrijstaande bungalows werd ook ruimte gereserveerd voor meer specifieke doelgroepen, waaronder bejaardenwoningen en drive-inwoningen.

4

WAARDEVOLLE STRUCTUREN EN OBJECTEN

In het vorige hoofdstuk zijn de kernwaarden van de wijken Poelenburg en Peldersveld beschreven. Op basis hiervan is een selectie van waardevolle objecten en structuren gekozen. De structuren en objecten zijn exemplarisch voor de wijk. Het gaat om een totaal van 14 objecten/structuren, een aantal daarvan geldt algemeen voor de wijken Poelenburg en Peldersveld. Andere waardevolle structuren en gebouwen

Hieronder staan de waardevolle structuren en objecten op een rij. Ze worden in de volgende pagina's nader beschreven.

Algemeen

1. Darwinpark
2. Structuur van vierkante bouwvelden
3. Era-flats

Poelenburg

4. Opbouw van hoog- naar laagbouw
5. Groene stroken met wandelpaden
6. Scholenstrook ten westen van het Darwinpark
7. Voorzieningenstrook straat Poelenburg
8. Eerste bouwblokken Zaanse Industrie
9. Bouwblokken met verticale gele bakstenen
10. Basisschool de Horizon
11. Historisch lint Zuiderven

Peldersveld

12. Bejaardenwoningen Peldersveld
13. Drive-In woningen
14. Kerk Jerehsalem

1. DARWINPARK EN EDUCATIEVE VOORZIENINGEN

Darwinpark [GAZ]
Toegangshek van de kinderboerderij [GAZ]

Terwijl alle te bebouwen kavels werden opgehoogd met baggerspecie, behield het gebied van het Darwinpark haar oorspronkelijke veengrond en sloten. Tuinarchitect C. P. Broerse (1902-1995), in die tijd directeur van de Plantsoenendienst van Amstelveen, werd als adviseur gevraagd voor de aanleg van het park. Broerse had in Amstelveen al ervaring opgedaan met de aanleg van een park op veengrond, waarbij hij tot de conclusie was gekomen dat in deze grondsoort uitsluitend inheemse beplanting kon gedijen.²⁶ Deze parken op veenbodem, die werden beplant met combinaties van inheemse soorten, noemde Broerse *Heemparken*.²⁷ Ook het ontwerp en de beplanting van het Darwinpark werden gebaseerd op dit concept.

Het Darwinpark vormt een groene ruggengraat die de wijken Peldersveld, Poelenburg en Hoornseveld verbindt. De bebouwing die grenst aan het park bestaat uit bungalows, die niet groter mochten zijn dan 50 procent van het perceel. Door de aansluiting aan de privétuinen van de bungalows, en de kartelvormige randen, kent het park een zachte overgang naar de wijk. Een verbinding tussen het park en de wijk is altijd al belangrijk geweest, zoals ook blijkt uit een brief van de directeur Gemeentewerken aan de bewoners van bejaardenhuis Het Erasmushuis uit 1972 betreffende de aanleg van een voetpad en brug naar het park.²⁸

Om de verbinding tussen het groen en de jongere bewoners te versterken, heeft het park van oudsher ook een educatieve betekenis. In het zuidelijke deel van het park bevinden zich de schooltuinen, met ten noorden de kinderboerderij en het natuurmuseum. Dit museum werd in de jaren vijftig al opgericht door bioloog en docent W. J. Prud'homme van Reine. Als biologiedocent aan

het Zaanlands Lyceum en bestuurder van meerdere natuurbeschermingsorganisaties, was hij zeer betrokken bij het educatieve programma van het Darwinpark. Prud'homme zag het als zijn missie om de Zaandammers te onderwijzen over de natuur, en hij was al onderdeel van het schooltuinenproject voordat deze in Poelenburg kwam. Ook zette hij zich in voor de kinderboerderij en het natuurmuseum.²⁹ Uiteindelijk kon deze eerstgenoemde in 1967 worden gebouwd, na een gift van de Albert Heijn. Het was in die tijd de grootste kinderboerderij van Nederland.

Het museum werd in de jaren vijftig al opgericht, maar had sinds die tijd moeite met het vinden van een vaste locatie. Dit veranderde echter nadat verschillende basisscholen rond 1985 leeg kwamen te staan, doordat zij werden samengevoegd conform de nieuwe wetgeving.³⁰ Zo kwam ook één van drie paviljoenen aan de rand van het Darwinpark, waar voorheen basisschool De Kemphaantjes zat, leeg te staan. Deze locatie was ideaal doordat deze zich nabij de boerderij bevond en in 1987 verkoos het museum dit pand als haar definitieve vestiging. Hierna was het educatieve centrum in het Darwinpark compleet, met de kinderboerderij, het museum en de schooltuinen.

Het Darwinpark is waardevol als heempark met inheemse begroeiing en waar de verkaveling van het veenweidelandschap nog (deels) intact is gebleven. Het park vormt een herinnering aan de oorspronkelijk slotenstructuur, die verder grotendeels onder een dikke laag zand verdween. Daarnaast is het park een verbindende groenstructuur met laagbouw aan de randen. Door de vele voetpaden die de wijk met het park verbinden is het bereikbaar voor alle bewoners van Poelenburg en Peldersveld. Daarnaast is het park van cultuurhistorische

waarde als educatief centrum voor kinderen, de schooltuinen en de kinderboerderij. Het natuurmuseum is als enig overgebleven paviljoen waardevol als herinnering aan de drie basisscholen die langs het park te vinden waren.

- ↓ Luchtfoto van het Darwinpark omstreeks jaren 1970
[GAZ]
↓↓/Δ Het Darwinpark, juni 2020

2. RITME VAN VIERKANTE BOUWVELDEN

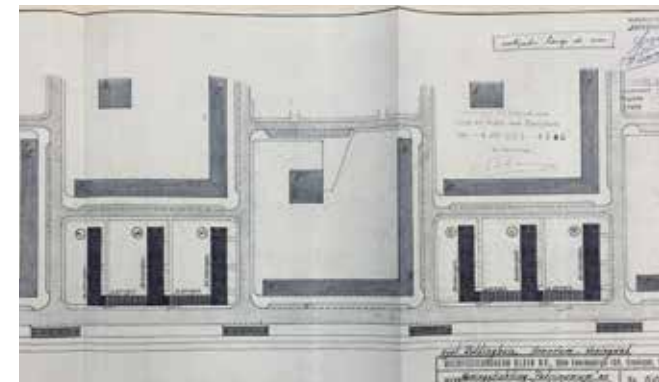
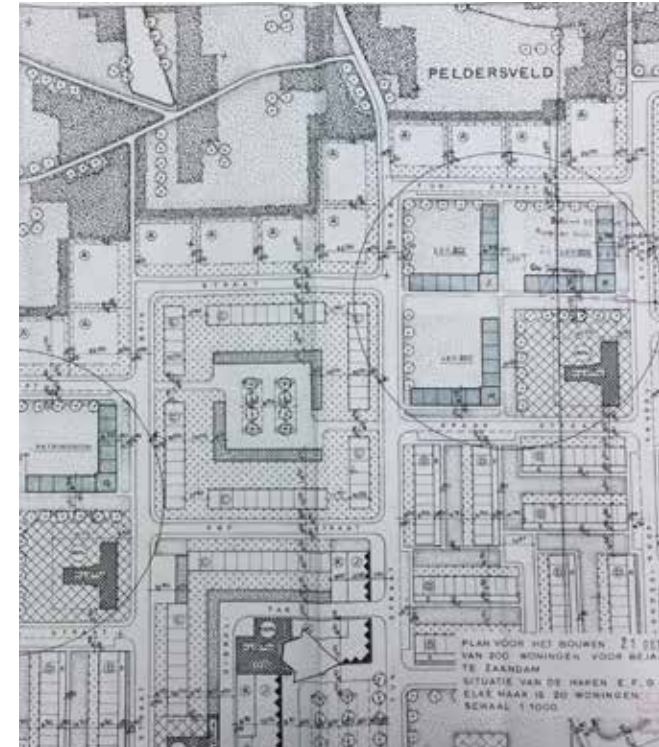
De stedenbouwkundige structuur van Poelenburg en Peldersveld is ontworpen met groen en veilig wonen als belangrijkste kernwaarden. Dit is ook zichtbaar in het ritme van de vierkante bouwvelden, die groene eilanden vormen binnen de wijk waar kinderen vrij kunnen spelen. Doordat de woningen georiënteerd zijn op deze groene binnenplaats wordt een sociale veiligheid gecreëerd. Smalle ontsluitingswegen verslechteren de doorstroom van het autoverkeer, waardoor enkel bestemmingsverkeer in de woonwijken kan komen. Daarnaast zijn de wegen en velden zo aangelegd dat kinderen zo min mogelijk grote wegen tegenkomen onderweg naar school of speelvelden. Ruimtelijk dragen de verspringende velden bij aan een dynamisch en stedelijk straatbeeld. Dit geeft de randen van de wijk een kartelige vorm, die zorgt voor een zachte grens met het Darwinpark. De grote hoeveelheid groen die op de velden te vinden is, brengt het groen van het park door de gehele wijk. Elk veld vormt een eigen wereld, waar de bewoners de ruimte krijgen elkaar te ontmoeten. Zo zijn er sportveldjes, speeltuinen, en wandelpaden. De wandelpaden scheppen afstand tussen het voet- en autoverkeer.

Het ritme van vierkante bouwvelden is waardevol als stedenbouwkundige structuur door de bijdrage die ze leveren aan de veiligheid en het groen in de wijk. De

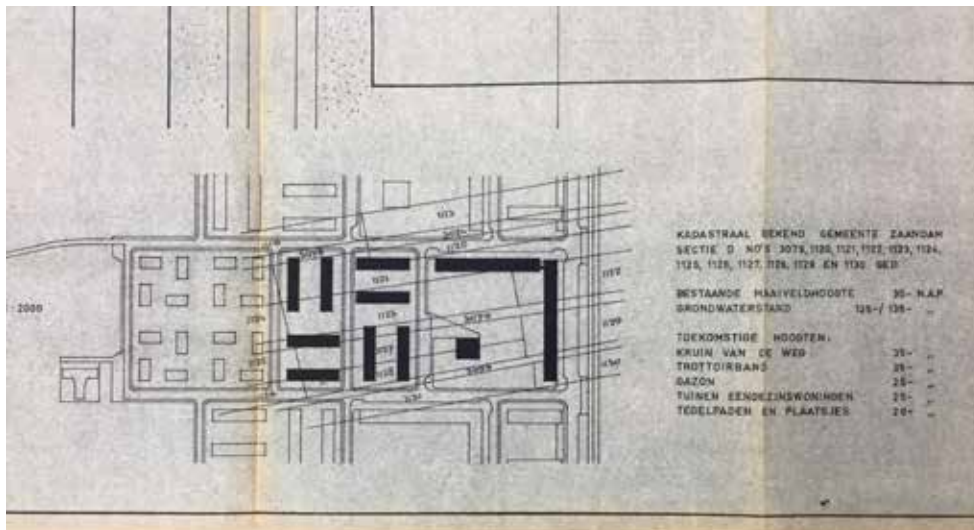
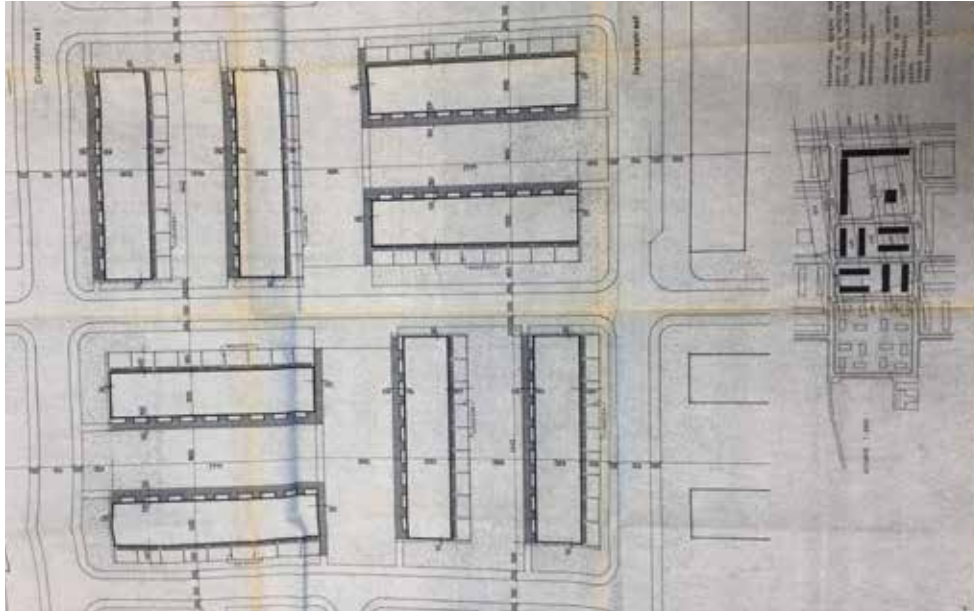
doorbroken straten zorgen voor langzaam rijdend verkeer en krijgen door de groene velden een dynamisch beeld. De wandelpaden in het groen zorgen verder voor een veilige afstand tussen auto en voetganger, en verbinden de woningen met voorzieningen. Op deze manier kunnen kinderen zich veilig bewegen naar scholen en speeltuinen, en volwassenen naar andere voorzieningen in de wijk. De vierkante 'eilanden' bieden zo de ruimte voor veilig spelen en wonen, een effect dat wordt versterkt door het overzicht dat de woningen hierop hebben.

Plan voor de bouw van 40 bejaardenwoningen, 1969. [GAZ]
Plan voor de bouw van portiekwoningen, 1962. [GAZ]

- ↓ Open strokenbouw tussen Clusius en Jaspersstraat, 1963. [GAZ]
- ↓↓ Haakvormige portiekflats in Poelenburg.

3. ERA-FLATS

Bouwjaar: 1966

Architect: Rein Fledderus

Bij de uitbreidingsplannen van Peldersveld werd gekeken naar ruimtewerking en schaalvergroting. Hierdoor werd niet langer gekozen voor middelhoge portiek- en torenflats en ging de voorkeur steeds meer naar laagbouw. Er was echter nog altijd een woningtekort en Zaandam kreeg daarom 1428 woningwetwoningen toegewezen, waarbij de Federatie van Zaanse Woningbouwverenigingen het belang benadrukte om voor “de beste woningen tegen de laagste prijzen” te gaan.³¹ Uiteindelijk werd gekozen voor moderne systeembouw waaraan de in totaal zes ERA-flats hun naam hebben te danken. Ze werden gebouwd door de woningstichting “Patrimonium-Zaanstreek”, de woningbouwvereniging “Goed Wonen” en de R.K. Woningbouwvereniging “Leo XIII”.

De flats in het noorden van Peldersveld werden gebouwd volgens de Van Eesteren Rationele Aanpak methode, kortweg ‘ERA’. Dit was een moderne methode, ontwikkeld door aannemer J.P. van Eesteren (niet te verwarren met stedenbouwkundige Cornelis van Eesteren), waarbij er een “fabriek op het werk” werd gebouwd. Door een zelfontwikkelde tunnelmal kon hoogbouw op een snelle en flexibele manier worden opgetrokken. Hierdoor waren geen zware prefab onderdelen nodig, wat scheelde in vervoerskosten. De vrije overspanning die mogelijk werd gemaakt door de tunnelmal, was geen enkele binnenmuur dragend. Dit zorgde dat de indeling van de flats zeer flexibel was. Bewoners konden indien gewenst schuiven met de muren om zo de indeling van de 70 vierkante meter te personifiëren.³² Deze vrijheid maakte relatief ruime

indelingen mogelijk, zoals grote woonkamers of open keukens. De ERA-flats in Zaandam werden als laatste hoogbouwprojecten tegen het einde van de succesperiode van dit systeem gebouwd, wanneer het zoekt naar mogelijkheden in de laagbouw.

Rein Fledderus was als hoofdarchitect bij het Adviesbureau Stadsplan Rotterdam tussen 1941 en 1956 sterk verbonden met de wederopbouw van de stad. In 1964 werd hij zelfs benoemd tot Officier in de Orde van Oranje-Nassau voor zijn bijdrage.³³ Als architect werd Fledderus vaak betrokken bij het ontwerpen van de ERA-woningen van Van Eesteren.³⁴ Zo heeft hij ervaring opgedaan met het systeem in onder andere Rotterdam/Alexanderpolder en Zoetermeer/Driemanspolder.

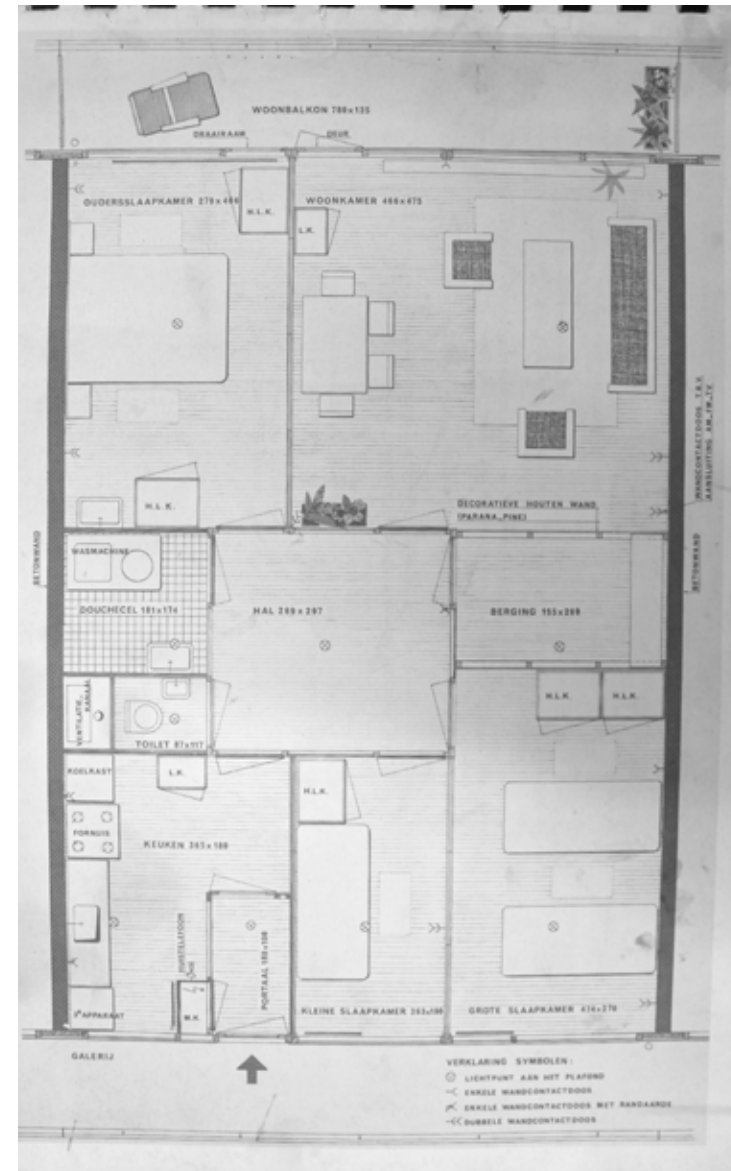
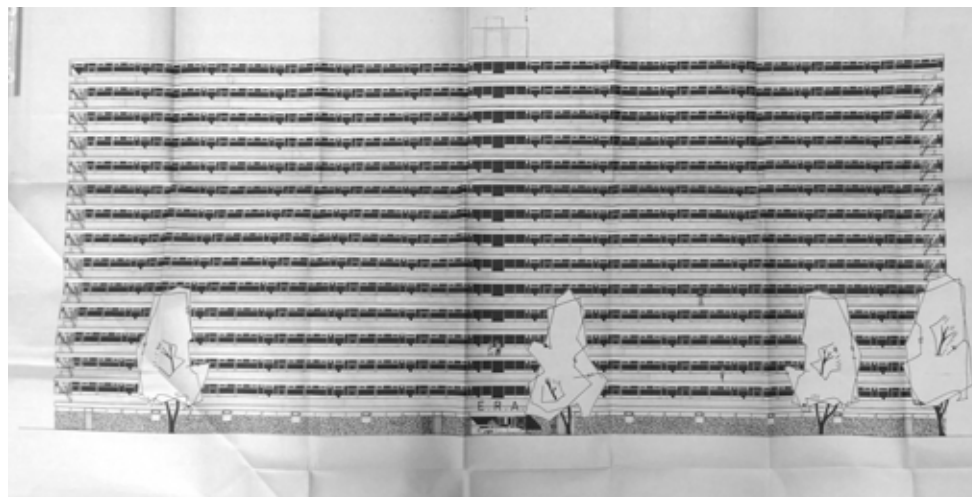
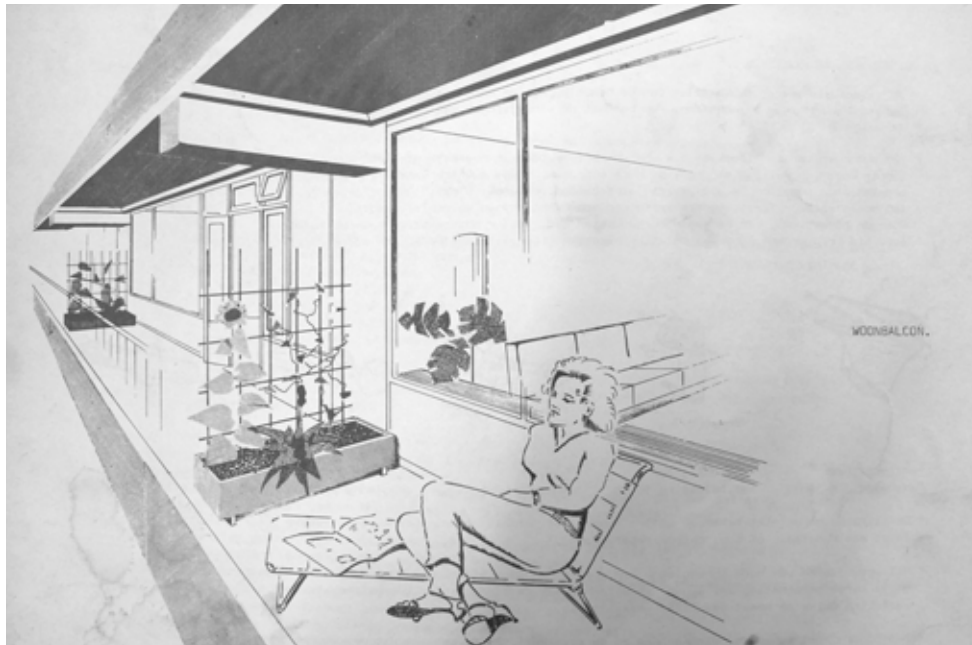
De ERA-flats zijn waardevol door stedenbouwkundige ligging als kop en staart van de wijk en met hun 14 verdiepingen ook de hoogste bebouwing. Daarnaast vormen zij een waardevolle herinnering aan het moderne ERA-systeem, dat nieuwe mogelijkheden bood op het gebied van hoogbouw, flexibele woningbouw en wooncomfort. De woningen in de flats hebben aan twee kanten een bijzonder uitzicht, waar enerzijds het polderlandschap en de sloten zichtbaar is en anderzijds de laagbouw in de wijk en de stad. Door dit uitzicht, maar ook het grote woonbalkon, de ruime woonkamer en moderne installaties, waren de woningwetwoningen een aantrekkelijke oplossing voor het woningtekort.

Era flat Brandaris
Doorzicht vanuit Peldersveld op Era flat Perim

- ↓ Visualisatie van de woonbalkons [GAZ]
 ↓↓ Gevelaanzicht van Era flat Noord Wachter [GAZ]
 ↘ Woningplattegrond Era flats [GAZ]

4. OPBOUW VAN HOOG- NAAR LAAGBOUW (DE 'BERGRUG')

Tot ongeveer eind jaren zestig werd het woningtekort opgelost door de bouw van hoog- en middenhoogbouw. Zo zijn ook in Poelenburg verschillende flats gebouwd, zoals toren- en portiekflats, om in het grote aantal benodigde woningen te voorzien. Naast deze flats werd ook laagbouw ingepland in de vorm van bejaardenwoningen, rijtjeshuizen en bungalows. Door de combinatie van hoog- en laagbouw heeft Poelenburg een heel eigen karakter naast het later gebouwde Peldersveld, waar juist de voorkeur naar laagbouw uit ging. De laagste bebouwing in Poelenburg is te vinden aan de rand van het Darwinpark, waar bungalows zijn opgetrokken. Doordat slechts de helft van de kavels bebouwd mocht worden, hebben ze een groene setting en fungeren als overgang naar het park. De bebouwing wordt verder van het park vandaan trapsgewijs steeds hoger, tot de toren- en portiekflats aan de rand van de wijkww.

Deze opbouw wordt vanaf het maaiveld vooral ervaren door de zichtlijnen naar de torenflats, die door hun vrijstaande situatie opvallen op de bouwvelden. De flats zijn door hun hoogte van een afstand al zichtbaar, wat ze tot duidelijk punt van herkenning maakt. De torens maken het ritme aan de stedenbouwkundige structuur zichtbaar en dragen bij aan een stedelijke atmosfeer. Door de bebouwing aan de rand van het park laag te laten ontstaat een trapsgewijze en geleidelijke overgang van vrijstaande bungalows in het groen bij het Darwinpark naar de toren- en portiekflats verder in de wijk. Naast de mix van hoog- en laagbouw zorgt de variërende oriëntatie van de bebouwing voor een asymmetrisch en dynamisch straatbeeld, door de wisselende plaatsing van kop- en langsgevels.

Stedenbouwkundig is de opbouw van laag- en hoogbouw in Poelenburg waardevol door de zachte overgang van het groene Darwinpark tot de hoge toren- en portiekflats. Door te kiezen voor lage bungalows op groene kavels loopt het park langzaam over in de wijk. De torenflats zijn door de zichtlijnen vanaf de straat en het park een duidelijk herkenningspunt, zorgen voor stedelijkheid, dynamiek en ritme. Het wisselende beeld van hoog- en laagbouw, gecombineerd met de variatie tussen kop- en langsgevels, is van waarde omdat het een dynamisch straatbeeld oplevert.

Doorzichten in de wijk Poelenburg waar de gelaagdheid aan gebouwen zichtbaar is

5. GROENSTROKEN MET WANDELROUTES (POELENBURG)

Wandelpaden door groene stroken in de wijk Poelenburg

Nadat de wijk in 1985 werd benoemd tot probleemwijk, werd een onderzoek verricht naar de mogelijke verbeterpunten. Uit dit onderzoek werd de conclusie getrokken dat de groenvoorzieningen en structuren waardevol waren, maar wel versterkt konden worden. Hiertoe werden de bestaande verbindingen met het Darwinpark vernieuwd, binnenterreinen opnieuw ingericht en nieuwe verbindingen toegevoegd. Nog altijd zijn deze openbare groenstroken van hoge waarde voor de wijk; zo werden de oost-westverbindingen rond 2010 weer vernieuwd in Poelenburg.

De in totaal zeven groenstroken, drie lange en vier korte, lopen van de bungalows aan het Darwinpark tussen de woningen, tot aan de grote groene velden met speelplaatsen in het oosten. Op deze manier vertakt het groen van het Darwinpark zich tussen de bebouwing en zit het in het weefsel van de wijk. De stroken passen in de ritmiek van de bouwvelden door de wisselende lengte, en zijn op symmetrische wijze aangelegd tussen en naast de winkelcentra. Door de ruime opzet tussen de woningblokken op de bouwvelden waar de groenstroken lopen, ontstaan er groene “inkijkjes” die van oost naar west lopen. Dit wordt versterkt door de wisseling van kop- en langshevels, wat zorgt voor een dieptewerking langs de stroken. Deze inkijkjes dragen bij aan het open karakter van het groen in de wijk, dat een semi-private functie heeft voor de inwoners.

De groenstroken met wandelpaden op de bouwvelden tussen de bungalows en groene velden in het oosten van Poelenburg zijn waardevol als vertakking van het groen door de wijk, met het Darwinpark als groene “ruggengraat”.

Door de verschillende lengtes van de stroken komen de verspringende velden tot uitdrukking, wat bijdraagt aan het dynamische karakter van de wijk. Daarnaast vormen de groenstroken een belangrijke verbinding tussen de wijk en het park, die ruimtelijk wordt versterkt door de groene inkijkjes tussen de woningbouwblokken naar het park in het westen en de groene velden in het oosten.

6. SCHOLENSTROOK TEN WESTEN VAN HET DARWINPARK

De Paus Joannesschool

Bouwjaar:

Architect: Harry Nefkens

Het Darwinpark werd voor de wijk Poelenburg verrijkt met verschillende educatieve voorzieningen. Deze voorzieningen, waaronder een kinderboerderij en schooltuinen, pasten goed in hun omgeving door de nabijheid van een grote hoeveelheid scholen aan de westzijde in het park. Deze scholen werden gecombineerd openbare voorzieningen sporthallen en ook wonen.³⁵ De in totaal acht scholen en andere voorzieningen werden gebouwd om de voorspelde groei van de wijk op te vangen, maar waren ook bestemd voor gebruik van de bewoners van het bestaande Zaandam. Dit plan resulteerde in bijzondere bebouwing, die veelal los in het groen van de wijk en het park is geplaatst. Het bijzondere ontwerp van de Paus Joannesschool met een tegelkunstwerk van Piet Schoenmakers is hierbij een opvallend voorbeeld.³⁶

Het gebied van de voorzieningenstrook loopt ten westen van het park tot de wijk Hoornseveld en bestaat afwisselend uit woningen, scholen en andere voorzieningen. De bebouwing bestaat vooral uit lage woningbouw, zoals verschillende typen rijtjeswoningen, waartussen de voorzieningen en scholen zijn geplaatst. Het gebied wordt omringd door het groen van het Darwinpark in het oosten en het park bij de Gouw in het westen. Daarnaast zijn een aantal voorzieningen, zoals ook de Paus Joannesschool, geplaatst tussen het groen, wat de strook een groen karakter geeft. Deze school werd in 1968 geopend naar het ontwerp van de Rotterdamse wederopbouw architect Ir. Harry Nefkens (1918-2018), die al ervaring had met het ontwerpen van katholieke scholen.³⁷ In de jaren zestig kreeg Nefkens de opdracht voor de katholieke basisschool aan De Weer 25, die door het zichtbare betonskelet en bakstenengevels kenmerken heeft van de wederopbouwarchitectuur.

De voorzieningenstrook met scholen ten westen van het Darwinpark is waardevol als educatief centrum van de wijk en stad, waarbij de culturele voorzieningen in het park zelf deze waarde versterken. Ruimtelijk is de bebouwing bijzonder door de vrijstaande ligging te midden van het groen, met als paradepaardje basisschool Paus Joannes, naar het ontwerp van wederopbouwarchitect Harry Nefkens. Het ontwerp is verwant aan de wederopbouwarchitectuur, door het gebruik van baksteen in de gevels en de zichtbare betonnen constructie. De school is architectonisch waardevol door het sobere ontwerp dat wordt verbijzonderd door de hoogteverschillen tussen de klassen en de gangen, de klokkentoren en het kunstwerk aan het schoolplein.

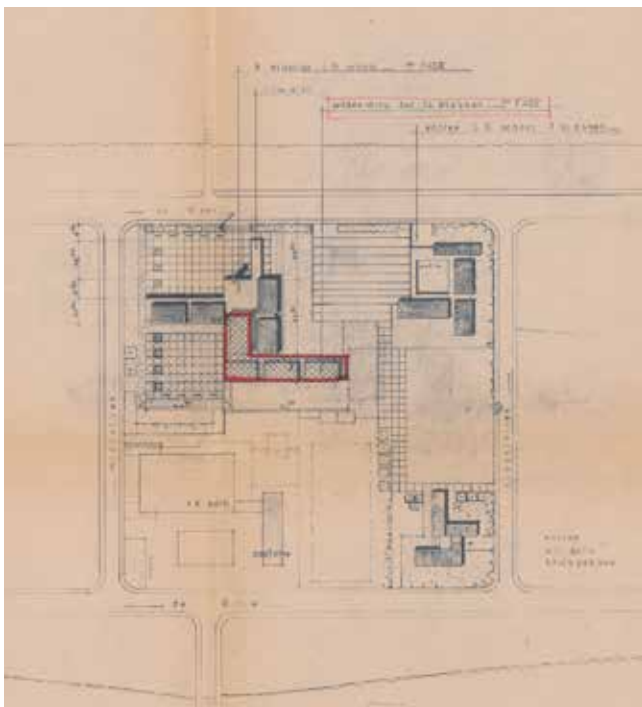
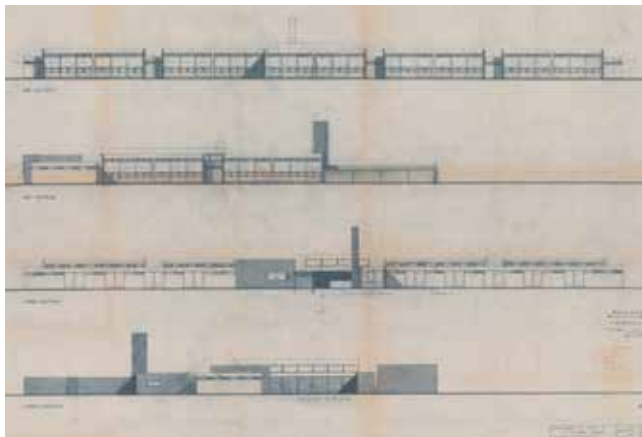

Paus Joannesschool [GAZ]

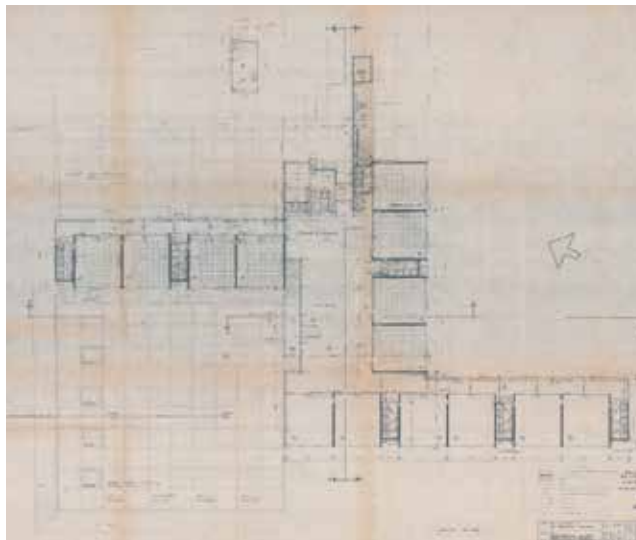
Huidige situatie Paus Joannesschool [Google Maps]

- ↓ Geveltekening voor de uitbreiding van de R.K. lagere school, 1967. [GAZ]
- ↓↓ Situatietekening voor de uitbreiding van de R.K. lagere school, 1967. [GAZ]

- ↓ Plattegrond voor de uitbreiding van de R.K. lagere school, 1967. [GAZ]
- ↓↓ Wandtableau van Piet Schoenmakers uit 1968 [SBKE.nl]

7. VOORZIENINGENSTROOK STRAAT POELENBURG

WIJKGEBOUW DE POELENBURCHT, WEERPAD 1A,
ZAANDAM

BOUWJAAR: 1978

ARCHITECT: VAN HECK BV. SYSTEEMBOUW

In het begin van de jaren zestig waren er nog weinig voorzieningen in Poelenburg. Veel inwoners van de jonge wijk waren autochtone immigranten die behoefte hadden aan ontmoeting en ontspanning. De groenstrook ten oosten van de straat Poelenburg werd door de gemeente aangewezen voor sociaal-culturele voorzieningen. In 1963 werd het volkstuinencomplex *Ons Ideaal* geopend dat bewoners vaste grond onder de voeten bracht en contact met de natuur. De volkstuinen werden aangelegd op een vierkant bouwveld met vier centrale paden vanaf de ingang aan de Oost Dorsch. Daarnaast werden jongerenruimte 'de Gonk' en twee vrijetijdsmoedersruimten aan de straat Poelenburg geopend. De sociale voorzieningenstrook ten oosten van de woonwijk was een ruimtelijke vertaling van de naoorlogse gemeenschapsgedachte. Dat de wijk werd ontworpen vanuit het ideaal van collectiviteit en saamhorigheid is terug te zien in de middelhoge bouwblokken en de concentratie van (groen-)voorzieningen ernaast.

Wat nog miste aan de straat Poelenburg was een wijkcentrum als sluitstuk van de voorzieningenstrook. In de jaren zestig hadden buurtbewoners een woonhuis aan de Linneausstraat ingericht als tijdelijk buurthuis en in drie garages was er spelruimte. In 1975 werd een speciale werkgroep ingericht door de Stichting Buurt en Wijkwerk Zaandam voor de oprichting van een officieel wijkcentrum. Het voorstel om het wijkcentrum te huisvesten in de leegstaande Onze Lieve Vrouwe Kerk aan de Dominee Martin Luther Kingweg werd afgewezen omdat het te ver weg lag.³⁸ Kinderen tussen 4 en 15 jaar oud uit hoogbouwwooningen zouden niet in 's avonds door het Darwinpark mogen lopen om het wijkcentrum te bezoeken. Er werd besloten om een nieuw wijkcentrum te bouwen aan het Weerpad met het bureau Van Heck BV. Systeembouw.³⁹

VOLKSTUINENCOMPLEX ONS IDEEAAL
OOST DORSCH, ZAANDAM
OPENING: 1963

Het wijkgebouw werd ontwikkeld volgens het *turn-key-principe* waarin de gemeente pas na de afronding van het bouwproject de sleutel kreeg overhandigd. In het gebouw zit een peuterspeelzaal, hobbyruimte, vergaderruimte, ontmoetingsruimte en theaterzaal. In augustus 1978 werd het buurtcentrum 'De Poelenburcht' geopend door wethouder M. Hille. Vrijwilligers organiseerden hier verschillende activiteiten zoals balletles of klaverjassen. Met de komst van veel arbeidsmigranten uit het buitenland werden er ook typisch 'Hollandse' activiteiten aangeboden zoals een fietscursus in het Turks om mensen de Nederlandse cultuur eigen te laten maken.⁴⁰

De voorzieningenstrook aan de straat Poelenburg is immaterieel waardevol vanwege de rol die deze heeft gespeeld in de opbouw van gemeenschap in de wijk. In de volkstuinen, het jongeren centrum en later het wijkcentrum konden de nieuwe bewoners elkaar leren kennen, ontspannen en nieuwe vaardigheden leren. Het is kenmerkend voor de naoorlogse wijk dat de sociale voorzieningen zijn geclusterd en gescheiden van het woongedeelte van de wijk. Nog steeds brengt de voorzieningenstrook aan de straat Poelenburg mensen van verschillende achtergronden samen.

Wethouder A. Brinkman met Jetty Dam naast zich op de bok bij volkstuincomplex Ons Ideaal in Zaandam-zuid, 1986 [GAZ]

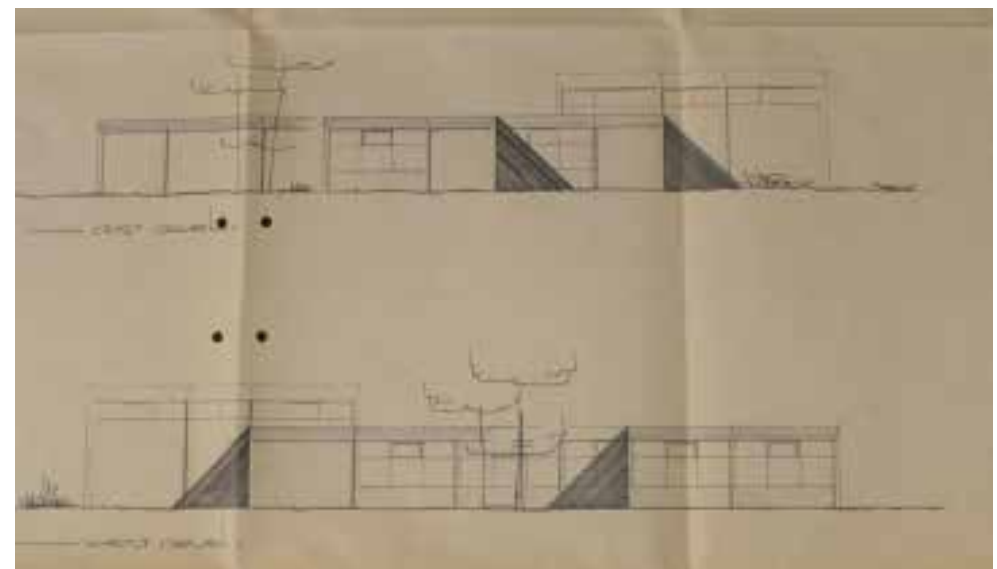
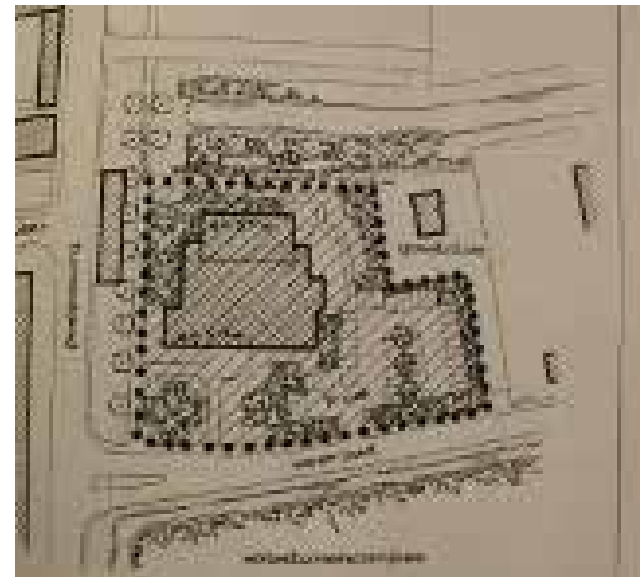
Eerste paal geslagen van het wijkgebouw [GAZ]

- ↓ Luchtfoto van het volkstuincomplex, 1987 [GAZ]
- ↓↓ Foto genomen vanaf de flat Oost-Dorsch. Op de voorgrond volkstuinvereniging Ons Ideaal, links de wijk Poelenburg. Circa 1990. [GAZ]

- ↓ Situatietekening wijkgebouw Poelenburg Zaandam 1974-1980 [GAZ]
- ↓↓ Geveltekening wijkgebouw Poelenburg Zaandam 1974-1980 [GAZ]
- ↘ Fietscurcus aangeboden in het Turks. De poelenburcht: 10 jarig jubileum. [GAZ]
- ↘↘ *The community table* van Dennis Adams, 1991 [GAZ]

8. EERSTE BLOKKEN ZAAANSE INDUSTRIE

BOUWJAAR: 1963

ARCHITECT: GER HUSSLAGE

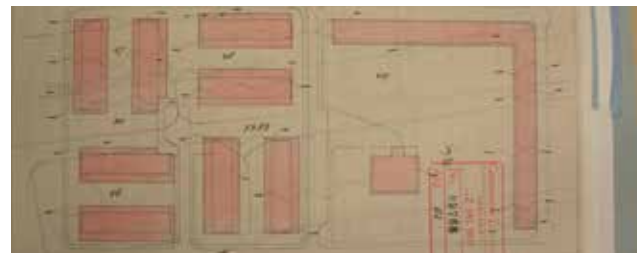
In 1960 hadden de bedrijven van de Zaanse industrie, zoals Verkade, Albert Heijn en Bruynzeel, een ernstig tekort aan ongeschoold personeel. Daarom begonnen zij aan een campagne om bijvoorbeeld vrouwen aan te trekken, vanuit Amsterdam maar ook Friesland, Drenthe en Groningen. Deze campagne was succesvol, maar bracht een probleem met zich mee: dit nieuwe personeel moest ergens komen te wonen. Het nieuwe Poelenburg bracht de oplossing. De hoeveelheid woningwetwoningen die de rijksoverheid toe had gewezen was echter te beperkt voor de vraag van de Zaanse bedrijven. Om al het personeel onderdak te bieden, zagen de bedrijven zich genoodzaakt zelf een bouw bureau op te richten: het Bouwbureau Zaanse Industrie.

De eerste bouwblokken werden in 1962 aan de Zuidervaart opgetrokken en vormden het startschot voor de bouw van Poelenburg. In totaal werden er 214 premiewoningen en 12 garages gepland, naar ontwerp van architect Ger Huslage. Het ging om verschillende woningtypes, zoals 72 eengezinswoningen 102 woningen in flats van vier woonlagen, en een torenflat van acht woonlagen met veertig woningen.⁴¹ Naast de woningen voor gezinnen kwamen er ook woningen voor vrijgezellen, en later ook ruimere woningen voor leidinggevend personeel. Het hele project aan de Zuidervaart was voltooid in 1963.⁴²

Ger Huslage (1923-1999) ging in 1950 een samenwerking aan met het Amsterdamse bureau Gulden en Geldmaker, vooral bekend van sociale woningbouw in Amsterdamse Schoolstijl. Na de Tweede Wereldoorlog speelde het bureau een belangrijke rol in de Wederopbouw.⁴³ Daarnaast ging Huslage vanaf 1952 ook zelfstandig te werk, en in 1997 had hij aan circa 200 woningbouwprojecten in Amsterdam en Noord-Holland meegewerkt.⁴⁴ In totaal ontwierp hij

470 woningen voor de Zaanse Industrie, zowel hoog- als laagbouw.

De eerste bouwblokken van het Zaanse bouw bureau zijn een waardevol ensemble van verschillende woontypes voor de Zaanse arbeiders. Zo was er voor elke werknemer een woning, van ruimere gezinswoningen tot vrijgezellenflats. De woningen werden bekostigd door bekende Zaanse bedrijven, die te weinig woningwetwoningen kregen toegewezen door de rijksoverheid om hun toenemende hoeveelheid personeel onder te brengen. Het ensemble vormt een herinnering aan de vroege bebouwing van Poelenburg en de bewoners van, meestal arbeidsimmigranten uit de noordelijke provincies en Amsterdam. De dakopbouwen, hoewel van latere datum, verstoren door hun uniformiteit niet de eenheid van het ensemble.

Torenflat van de Zaanse Industrie [GAZ]

Situatietekening voor de verkoop van percelen aan de Zuidervaart, Poelenburg en Linnaeusstraat aan Bouwbureau Zaanse Industrie, 1963/1976 [GAZ]

Huidige situatie van de bouwblokken van de Zaanse Industrie

9. BOUWBLOKKEN MET GELE BAKSTEENSTROKEN

ARCHITECT: ARCHITECTENBUREAU KLEIN

BOUWJAAR: 1963-1964

ADRESSEN: POELENBURG, WACHTERSTRAAT,

In 1963 werden aan de Poelenburg vier keer drie flats gebouwd naar het ontwerp van Architectenbureau Klein. De in totaal 288 woningen werden gebouwd volgens het montagesysteem Rottinghuis, een vorm van systeembouw die veel werd gebruikt bij middelhoge flats tijdens de wederopbouw.⁴⁵ Dit is te herkennen in de gevels door de betonnen entrees, die in het oorspronkelijke ontwerp werden geaccentueerd door de donkergrijze kleur.

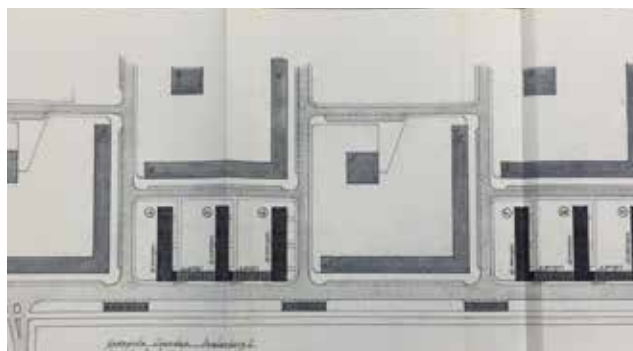
Rottinghuis werd in 1948 ontwikkeld door het gelijknamige aannemingsbedrijf. In deze periode heerste een hoge woningnood die vroeg om goedkope en snelle manieren voor nieuwbouw, waardoor veel nieuwe constructietechnieken werden ontwikkeld. De systeembouw die Rottinghuis ontwikkelde was een prefabsysteem, waarbij gevels in stukken worden gemonteerd in fabrieken en vervolgens op de bouwlocatie in elkaar werden gezet. Het systeem was minder geschikt voor hoogbouw, maar werd gebruikt voor middelhoge flatbouw, met name in Groningen en Zuid-Holland waar de fabrieken stonden.⁴⁶ Kenmerkend voor Rottinghuis was het feit dat er relatief grote elementen in serieproductie konden worden geproduceerd. Daarnaast was het systeem eenvoudig in elkaar te zetten, wat het mogelijk maakte om ongeschoold personeel in te huren.⁴⁷

In het straatbeeld van de straat Poelenburg wordt afgewisseld tussen de kop- en langsgevels van flats, wat een dieptewerking heeft op de straat. De flats met gele horizontale accenten staan steeds in groepen van drie met de kopse kant naar de straat, wat een coulissewerking op de straat heeft. Daarnaast wordt door het recente slopen van de garages de groengebieden tussen de bebouwing zichtbaar, waardoor de wijk toegankelijker oogt. In de gevels van de flats is – ondanks de prefab systeembouw – een

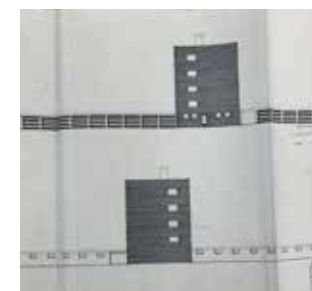
**JASPERSSTRAAT, E. HEIMANSSTRAAT,
THIJSSESTRAAT**

bijzondere detaillering aanwezig. Zo zijn de horizontale lijnen opgebouwd uit verticaal geplaatste bakstenen, wat bijdraagt aan het harmonieuze ruimtelijke beeld van verticale en horizontale lijnen.

De flats aan de Poelenburg zijn waardevol op stedenbouwkundig niveau vanwege de coulissewerking die de kopgevels hebben op het straatbeeld van de straat Poelenburg. Dit effect wordt in de nieuwe situatie, waarbij de garages zijn weggehaald maar het silhouet is behouden door de poortjes. Door de groene doorkijkjes wordt de wijk verbonden met het groengebied in het oosten. Hierdoor zijn de flats een goed voorbeeld van de omgang met architectuur uit deze periode. Architectonisch zijn de flats waardevol door de verfijnde detaillering van de gele bakstenen in de prefab gevelelementen, en als voorbeeld van het systeem Rottinghuis.

- ↙ Situatietekening voor de bouw van portiekwoningen door Woningbouwvereniging Patrimonium, 1962 [GAZ]
- ↙↙ Geveltekeningen voor de bouw van portiekwoningen door Woningbouwvereniging Patrimonium, 1962 [GAZ]
- ↓ Gezicht over de portiekflats circa 1972 [GAZ]
- ↓↓ Huidige situatie van de portiekwoningen

10. BASISCHOOL DE HORIZON

BOUWJAAR: CA. 1962-1980

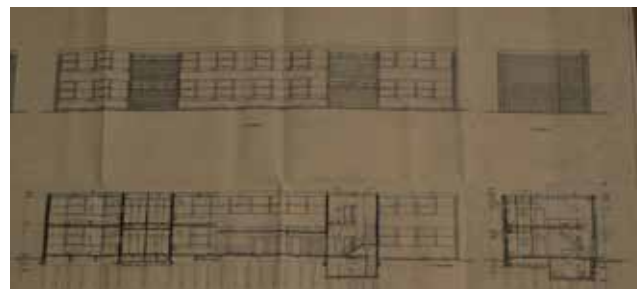
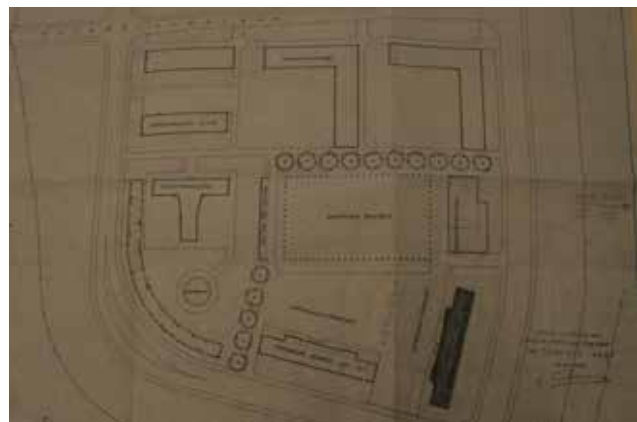
ARCHITECT: DIENST GEMEENTEWERKEN

ADRES: ZUIDERVAART 2

Na de Tweede Wereldoorlog was er een groot tekort aan scholen ontstaan door bombardementen en de babyboom. De wederopbouwscholen die in grote snelheid werden opgetrokken kwamen voort uit optimistische ideeën over licht, lucht en ruimte.⁴⁸ Daarnaast ontstond de wijkgedachte waarbij scholen een prominente plek kregen in hun buurt, wijk of stad. Deze opvattingen kwamen tot uitdrukking in de ligging van de school, die vaak werden omgeven door open ruimte en onderdeel waren van de ontspanningszone in de wijk.⁴⁹ De gebouwen hadden vaak een standaardindeling, waarbij veel daglicht een belangrijk uitgangspunt was. In de jaren zeventig kreeg de scholenarchitectuur een vrijere opzet doordat er vraag kwam naar ruimtes met verschillende functies.⁵⁰

De lagere school De Horizon heeft een prominente, vrijstaande ligging op de hoek van de Zuidervaart en de Weer. Als ensemble van een deel uit 1962 en een deel dat vermoedelijk eind jaren zeventig werd opgetrokken komen er verschillende opvattingen tot uitdrukking.⁵¹ Zo heeft het oude deel, dat parallel staat aan de Weer, grote raampartijen aan twee kanten die zorgen voor veel daglicht. De gevels van baksteen met zichtbare betonconstructie maken het daarnaast herkenbaar als wederopbouwarchitectuur. Het tweede deel is opgetrokken in dezelfde bakstenen gevels en dezelfde kleuren, waardoor het goed aansluit bij het oudere deel. De opzet is echter verschillend, doordat het uit één bouwlaag bestaat, waarbij er een hoogteverschil is tussen de lokalen en de andere ruimtes. In dit hoogteverschil zijn ramen aangebracht, waardoor meer daglicht binnen kan treden. Daarnaast kent dit deel een vrijere indeling van ruimtes, kenmerkend voor scholen uit de jaren zeventig.

Door de prominente ligging op de hoek is de school waardevol als entree van de wijk. Het gebouw is zowel stedenbouwkundig als architectonisch waardevol als voorbeeld van de scholenbouw uit de jaren zestig en zeventig. Hierbij draagt vooral de vrijstaande ligging op de ruime kavel tussen het groen en naast het park bij aan de stedenbouwkundige waarde. De bakstenen gevels met lichte accenten van de vensters en de betonconstructie maken de school daarnaast waardevol als redelijk gaaf voorbeeld van scholenbouw in de jaren zestig en zeventig.

- ↙ Situatiekening voor de basisschool De Horizon, 1962 [GAZ]
- ↙↙ Geveltekening en doorsneden voor de basisschool De Horizon, 1962 [GAZ]
- ↓/↓↓ Huidige situatie van basisschool De Horizon

11. HISTORISCH LINT ZUIDERVEN

Het Weerpad was een van de eerste verbindingen tussen Zaandam en Oostzaan, en daarmee een van de oudste infrastructurele structuren. In de jaren twintig ontstond hierlangs lintbebouwing, zowel aan de kant van Zaandam als Oostzaan. Rond 1931 werd besloten delen van het pad opnieuw te bestraten en een andere naam te geven.⁵² Zo werd het deel bij Oostzaan sindsdien “Kerkpad” genoemd en kreeg de verbinding in het westen de naam “Pieter Jelles Troelstralaan”. De grond was hier betaalbaar omdat het eigendom was van Oostzaan, wat het mogelijk maakte om in deze periode meerdere woonhuizen op te trekken. Hierdoor raakte de verbindingsweg steeds dichter bebouwd, een fenomeen dat halverwege de jaren dertig stagneerde vanwege een lintbebouwingverbod.⁵³ Uiteindelijk is een groot deel van deze bebouwing verloren gegaan door diverse nieuwbouwplannen, maar in de plannen voor Poelenburg werd gekozen om een deel te behouden. Dit deel van het oorspronkelijk Weerpad wordt nu Zuiderven genoemd.

Tijdens de aanleg van Poelenburg is het stukje lintbebouwing uit de jaren twintig en dertig als het ware geïsoleerd, waarbij de omgeving werd opgespoten met specie en zand. Hierdoor is het straatje een soort historische enclave tussen de modernere bebouwing in de wijk. De woningen liggen in het verlengde van de Pieter Jelles Troelstralaan, waaraan ook nog historische bebouwing te vinden is. Ze vallen op naast de andere bebouwing in de wijk door de diverse dakvormen en gevels, die karakteriserend zijn voor hun bouwjaar. De gevels zijn afwisselend verbijzonderd door opvallend metselwerk, betimmering en erkers.

De historische lintbebouwing langs de Zuiderven

is waardevol als herinnering aan het Weerpad als oorspronkelijke verbinding tussen Zaandam en Oostzaan. Daarnaast komt een deel van de woningen nog uit de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw, waarmee het de oudste bebouwing in Poelenburg is. Enkele woningen in de straat zijn nog redelijk gave voorbeelden van de bebouwing die te vinden was in dit deel van Zaandam. Dit is zichtbaar door de bijzondere historische elementen als dak- en gevelvormen, maar ook metselwerk, houtwerk en erkers.

- ↙ Beeld van het Zuiderven rond 1957 [GAZ]
- ↙↘ Luchtfoto van het Zuiderven bij de aanleg van Poelenburg, 1966 [GAZ]
- ↓/↘↘ Huidige situatie van de woningen aan het Zuiderven

12. BEJAARDENWONINGEN PELDERSVELD

BOUWJAAR: 1969

ADRES: BRIKSTRAAT EN KARVEELSTRAAT, KRAAKSTRAAT EN KOOPVAARDIJSTRAAT.

ARCHITECT: DIENST GEMEENTEWERKEN

Bij de totstandkoming van het uitbreidingsplan Poelenburg I werd onderzoek gedaan naar de diversiteit van de bewoners en welke voorzieningen daarbij passen. Er werd bijvoorbeeld gekeken naar wat de beste verhouding zou zijn tussen koop- en (sociale) huurwoningen, maar ook naar de hoeveelheid openbare, Protestantse of Katholieke scholen. In 1961 was er vraag naar ongeveer 650 bejaardenwoningen in Zaandam, waar Poelenburg en toekomstige uitbreidingen aan bij konden dragen. In het plan van het westelijke deel van Poelenburg werden hiertoe 156 woningen gepland, die samen met de andere geplande woningen in de stad aan ongeveer de helft van de vraag zouden voldoen.⁵⁴ In de plannen van Peldersveld en Hoornseveld werd ruimte gereserveerd om de rest van de bejaardenwoningen te bouwen. Zo begon in 1969 de bouw van 200 bejaardenwoningen in deze wijken, voor de woningbouwvereniging Leo XIII, Woningstichting Zaanstreek en Woningstichting Patrimonium. In Peldersveld werden in totaal 120 woningen opgetrokken, opgedeeld in zes “haken” bestaande uit twee woonlagen. De bovenwoningen werden bereikbaar gemaakt door een hellingbaan in de galerijen op de hoek.

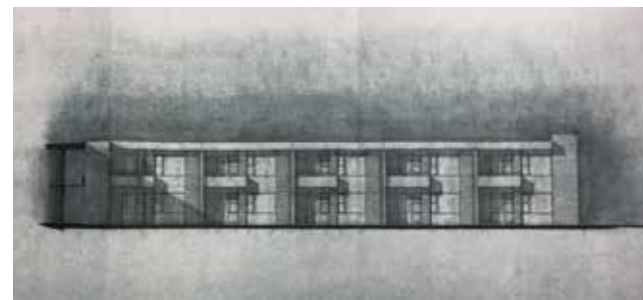
De architect van de woningen is niet bekend, maar onder de tekeningen wordt de Dienst Gemeentewerken Zaandam vermeld. Het is niet onwaarschijnlijk dat Gerrit Bakker als stadsarchitect bij de ontwerpen was betrokken. De bejaardenwoningen moesten aan specifieke eisen voldoen, waarbij de Vrouwenadviescommissie (VAC) werd ingeschakeld om toe te zien of de woningen toegankelijk waren.⁵⁵ De woningen liggen als haken op groene bouwvelden, waar de balkons op uitkijken. Door deze oriëntatie op het groen is afstand gecreëerd tussen het verkeer en de woningen, waardoor de rust van de

bewoners gewaarborgd is. Het ontwerp van de woningen laat daarnaast een oog voor detail zien, door bijvoorbeeld de lichte accenten van de balkons en strekken tegen de donkere bakstenen van de gevels. Daarnaast hebben de woningen ook aan de straatkant een bijzonder karakter door de combinatie van uitstekende vensters van de ramen, de schuin aflopende balkoneindes, en de losgeplaatste kolom aan de kopse kanten.

De bejaardenwoningen zijn als doelgroepgerichte woningbouw een waardevol onderdeel van de diversiteit van de inwoners van Peldersveld. Er werd goed over deze functie nagedacht in het ontwerp, waarbij advies werd gegeven door de VAC. Deze toewijding is terug te zien in de architectuur, door bijvoorbeeld de oriëntatie op het (rustige) groen en de hellingbaan die de woningen toegankelijk maakt voor rolstoelen en rollators. Ruimtelijk zijn de woningen waardevol als haakvormige bouwblokken in het groen, waar de grote open velden een positieve bijdrage leveren aan het groene karakter van de wijk. De architectuur is waardevol vanwege de plastische gevels met zorgvuldige detaillering en opvallende materiaal- en kleuraccenten bij de balkons en strekken. Deze bejaardenwoningen vormen een architectonisch hoogtepunt in de wijk.

Situatietekening voor de bejaardenwoningen door R.K. Woningbouwvereniging 'Leo XIII', 1969 [GAZ]
Geveltekeningen voor de bejaardenwoningen, 1969 [GAZ]
Huidige situatie van de bejaardenwoningen

13. DRIVE-IN WONINGEN

ADRES: DE WEER 11-22.

ARCHITECT: W.M.C. ZON ARCHITEKT

BOUWJAAR: CA. 1962

Al voor de Tweede Wereldoorlog werden de eerste drive-inwoningen in Nederland gebouwd. Deze woningen verschenen in 1935 aan de Anthonie van Dijkstraat in Amsterdam en werden ontworpen door Mart Stam, Lotte Stam-Beese, Willem van Tijen en Hugh Maaskant. In de jaren vijftig en zestig werd deze woningtypologie verder ontwikkeld. Drive-inwoningen bestonden meestal uit rijtjeswoningen van drie bouwlagen, waarbij de begane grond voor het grootste gedeelte in gebruik werd genomen als garage. Op de eerste en tweede verdieping bevond zich het woongedeelte, waardoor de woonkamer hoger lag en hierdoor meer privacy en daglicht had. Over het algemeen werd de grote hoeveelheid trappen als nadeel gezien, vooral omdat bewoners altijd een trap af moesten om de voordeur te bereiken. Toch was vanwege het toenemende autobezit, tot ver in de jaren zestig vraag naar dit type woningbouw. Ook in Zaandam verschenen drive-inwoningen in Poelenburg, aan De Weer (ca. 1962), en in Peldersveld aan Rode Zee (ca. 1972).

Begin jaren zeventig werd een aanpassing gemaakt in uitbreidingsplan Peldersveld, waar noordelijk gelegen woonblokken aan Rode Zee werden vervangen door zogenaamde drive-inwoningen. Deze woningen werden ontworpen door architect Ger Husslage, verantwoordelijk voor een groot aantal woningen in Poelenburg. In het eerste ontwerp speelde Husslage met schuine daken en gevels, waar hij een trap van de eerste verdieping naar de tuin liet lopen. Het huidige ontwerp van de woningen aan Rode Zee wijkt echter sterk af van deze tekeningen, waarschijnlijk was dit oorspronkelijke ontwerp te duur. Zo blijkt ook uit een brief van de Welstandscommissie uit 1971, waarin de commissie meldt het jammer te vinden dat het ontwerp zo is veranderd.⁵⁶ De gevels van de woningen aan De Weer in

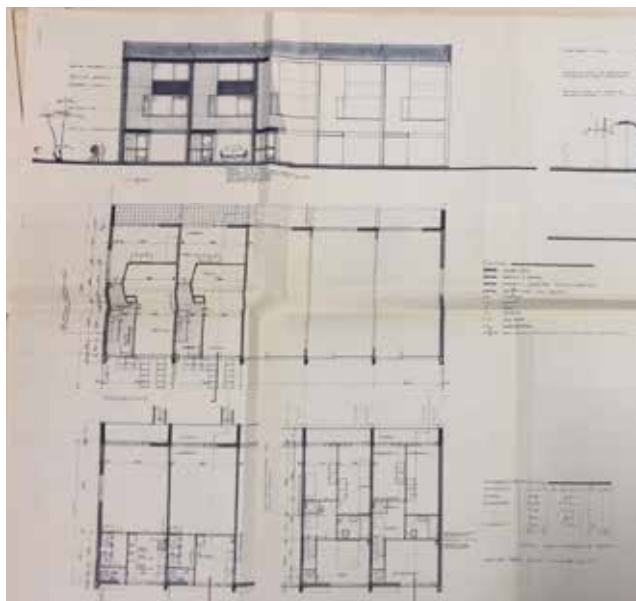
ADRES: RODE ZEE 26-66.

ARCHITECT: G. HUSSLAGE.

BOUWJAAR: CA. 1972.

Poelenburg kennen iets meer detaillering en dieptewerking doordat ze verder terug zijn geplaatst en voorzien van balkons. Daarnaast hebben de woningen in Poelenburg een trap naar de achtertuin, die niet is uitgevoerd in Peldersveld.

De drive-inwoningen aan De Weer en aan Rode Zee zijn waardevol als de enige woningen van deze typologie in Poelenburg en Peldersveld. Hierdoor dragen ze bij aan de diversiteit van woningtypen die de wijken kennen. Vooral de woningen aan De Weer in Poelenburg zijn waardevol, vanwege de bijzondere architectonische afwerking van de dakvorm en dieptewerking in de voorgevels door de uitstekende tussenmuren. De gevels worden verbijzonderd door de balkonnetjes aan de voorzijde en trappen aan de achterzijden, die de eerste verdieping verbinden met de tuin.

↙/↘↙

Geveltekeningen en plattegronden drive-inwoningen

Rode Zee, 1969 [GAZ]

↓/↘↙

Drive-In woningen aan de Rode Zee

↓↓↓

Drive-In woningen aan De Weer

14. KERK JEREHSALEM EN SCHOOL KLEURENPRACHT

BOUWJAAR: CA. 1972

ARCHITECT: D.J. WAAGMEESTER

ADRES: GALJOENSTRAAT 1

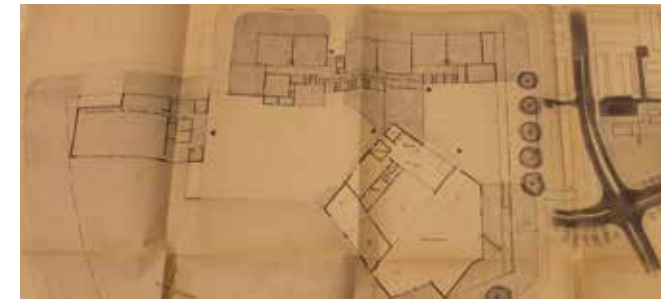
Op 24 maart 1971 werd de bouw aanvraag voor een gereformeerde kerk met bijbehorend schoolgebouw goedgekeurd.⁵⁷ In eerste instantie kreeg de kerk de naam 'Oosterkerk', een naam die paste naast de al gebouwde Noorder- en Zuiderkerk.⁵⁸ Vermoedelijk is deze naam in de jaren tachtig veranderd in Het Lichtschip. In deze periode fuseerden veel protestantse kerken door het Samen-op-Wegproces, dat was bedoeld om een betere samenwerking te krijgen tussen gereformeerde en hervormde gemeenschappen.⁵⁹ Tussen 2007 en 2011 kwam een nieuwe gemeenschap in de kerk, die bekend stond om de vele vieringen die werden georganiseerd. Na deze periode werd het gebouw eigendom van Stichting Jerehsalem, waarna het werd verbouwd tot de huidige staat en de glazen entree aan de voorzijde van de kerk werd toegevoegd. Tegenwoordig kent de kerk verschillende sociale functies, waar het naast de kerkdiensten op weekdagen fungeert als voedselbank. De kerk en het schoolgebouw werden ontworpen door D.J. Waagmeester, die als architect vanaf ongeveer 1950 tot in de jaren zeventig actief was in Zaandam en omstreken. Zijn projecten liepen erg uiteen, van woningen in Koog aan de Zaan, tot het ontwerp van het hoofdkantoor van dagblad De Typhoon in Zaandam.⁶⁰ In deze periode kreeg hij ook ervaring met kerkontwerp, nadat hij in 1967 de opdracht kreeg voor het ontwerpen van een gereformeerde kerk in Krommenie, die een modern ontwerp kreeg.⁶¹ Het ensemble van lage gebouwen is ingebed in het groen. Door de ligging op de hoek neemt de kerk een prominente plek in op de kavel, waar de school met daarvoor het schoolplein wat verder van de weg De Watering ligt. Beide gebouwen zijn opgetrokken uit baksteen, waarbij de school een meer sober karakter heeft dan de kerk. Deze laatste is voorzien van een zaagtanddak met wisselende hoogtes en een brede, witgeverfde houten

daklijst. De noordgevel is voorzien van witgeverfde houten detaillering. De school heeft een plat dak met wisselende bouwhoogtes van de lokalen, die schuin aflopen.

Het ensemble is waardevol door de ligging tussen het groen, met op de hoek de kerk als prominent gebouw langs de Watering en aan de rand van Peldersveld. Architectonisch is het ensemble waardevol door de kerk, die is verbijzonderd met het zaagtanddak en houten afwerking. Samen met de school is de kerk daarnaast

- ↙/↘↘ Gereformeerde Kerk het Lichtschip in 1972 [reliwiki]
- ↓ Situatietekening voor de Gereformeerde Kerk het Lichtschip, 1971. [GAZ]
- ↓↓ Geveltekening voor de Gereformeerde Kerk het Lichtschip, 1971. [GAZ]
- ↓↓↓ Huidige situatie van de Jerehsalemkerk
- ↓↓↓↓ Huidige situatie van lagere school De Kleurenpracht

BRONNEN EN EINDNOTEN

ARCHIEVEN

Gemeentearchief Zaanstad [GAZ]

Noord-Hollands Archief [NHA]

Het Nieuwe Instituut

LITERATUUR

Federatie van Zaanse Woningbouwverenigingen, 75 jaar; Federatie van Zaanse Woningbouwverenigingen, 1992

P. Kleij, Zaanstreek; architectuur en stedenbouw 1850-1940, 2003

H. Koningen, Chris P. Broerse (1902-1995), 1996

H. Pen, 'Zaanstad heeft erg veel in te halen', uit *Het Parool*, 30 oktober, 1989

J. Plugge, 'Rein Fledderus (1910-1970)', uit *Historisch Voorburg* 20, 2014

R. Rutte, J.E. Abrahamse, Atlas van de verstedelijking in Nederland, 2014

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Categorieaal Onderzoek Wederopbouw: Scholen, 2002

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Kansen voor systeembouw; Eindrapport Rottinghuis, 2016

C. van Siel, 'Poelenburg nu 'krachtwijk. Nieuwbouwwijken moesten personeelstekorten oplossen', uit *Zaans Erfgoed*, nr. 28 voorjaar 2009

Zaanstad, Honderd jaar woningwet in Zaanstad 1901-2001, 2001
'Drie moderne wijken over de Gouw: 20.000 Zaanammers komen wonen in groene weelde' uit *De Typhoon*, 1 juni, 1956

Hoogbouw op z'n retour', uit *Het vrije volk*, 8 november 1968

'Van socialistisch burgemeester tot directeur van wereldconcern', uit *De Tijd*, 21 oktober 1965

'De raad verwerpt verlaging van baatbelasting Troelstralaan', uit *Zaans volksblad: Sociaaldemocratisch dagblad*, 5 november 1938.

'Woningen: Goedgekeurde goedkope bouwplannen', uit *Bouw* 5, 1950

'Zaandam loopt met één stedenbouwkundig gebaar achterstand in', uit het *Algemeen Handelsblad*, 2 juni 1956

'Zaandam's scholenarchitectuur blinkt uit door eenvoud en schoonheid', uit de *IJmuider Courant*, 7 januari 1958

'Zaanse industrieën bouwen personeelswoningen', uit de *Volkscrant*, 22 juli 1961

WEBSITES

cultureelerfgoed.nl

eraflats.nl

landschapinnl.nl

mevrouwmeijer.nu

reliwiki.nl

sbke.nl

topotijdreis.nl

wederopbouwrotterdam.nl

zaansnatuurmilieucentrum.nl

zaanwiki.nl

EINDNOTEN

1. 'Zaandam loopt met één stedenbouwkundig gebaar achterstand in', uit het *Algemeen Handelsblad*, 2 juni 1956
2. H. Pen, 'Zaanstad heeft erg veel in te halen', uit *Het Parool*, 30 oktober, 1989
3. 'Van socialistisch burgemeester tot directeur van wereldconcern', uit *De Tijd*, 21 oktober 1965
4. 'Zaandam's scholenarchitectuur blinkt uit door eenvoud en schoonheid', uit de *IJmuider Courant*, 7 januari 1958
5. https://www.zaanwiki.nl/encyclopedie/doku.php?id=bakker_gerardus, geraadpleegd op 4 juni 2020
6. Verslag van de reis naar Engeland van een delegatie uit Zaandam, 12-18 mei 1955, OA-0113, inventarisnummer 898, Gemeentearchief Zaandam
7. Notulen van de vergadering van 23 april 1956 van de Provinciale Planologische Dienst. Archief 640, inventarisnummer 401, Noord-Hollands Archief
8. Ibid.
9. Ibid.
10. 'Zaandam loopt met één stedenbouwkundig gebaar achterstand

in', uit het *Algemeen Handelsblad*, 2 juni 1956

11. 'Drie moderne wijken over de Gouw: 20.000 Zaanammers komen wonen in groene weelde' uit *De Typhoon*, 1 juni, 1956
12. 'Zaandam loopt met één stedenbouwkundig gebaar achterstand in', uit het *Algemeen Handelsblad*, 2 juni 1956
13. OA-0082, inventarisnummer 29, Zaans Gemeentearchief
14. OA-0082, inventarisnummer 32, Zaans Gemeentearchief
15. C. van Siel, 'Poelenburg nu 'krachtwijk. Nieuwbouwwijken moesten personeelstekorten oplossen', uit *Zaans Erfgoed*, nr. 28 voorjaar 2009
16. 'Zaanse industrieën bouwen personeelswoningen', uit de *Volkscrant*, 22 juli 1961
17. Notulen van de vergadering van 29 januari 1964 van de Provinciale Planologische Dienst. 640-403
18. 'Hoogbouw op z'n retour', uit *Het vrije volk*, 8 november 1968
19. OA-0059, inventarisnummer 896, Gemeentearchief Zaanstad
20. <https://www.zaanwiki.nl/encyclopedie/doku.php?id=zaandamse>, geraadpleegd op 5 juni 2020
21. <http://www.historisch-zaandam.nl/de-poelenburcht-40-jaar/>, geraadpleegd op 2 juni 2020
22. OA-0158, inventarisnummer 1840, Gemeentearchief Zaanstad
23. OA-0177, inventarisnummer 1568, Gemeentearchief Zaanstad
24. Wijkverbeterplan (1985).
25. Praat-Mee-Krant (2 mei 1978).
26. Hein Koningen, Stichting Oase, (1996) 1, p. 8.
27. Ibid. 2, p. 15.
28. OA-0059 Gemeente Zaandam 1945-1973, inventarisnr. 972, brief van de directeur Gemeentewerken aan de bewoners van een bejaardenvesting "Het Erasmushuis", 5 mei 1972.
29. www.zaansnatuurmilieucentrum.nl.
30. Actieplan Poelenburg, Zaanstad juni 1985, vervolgblad 22-22a.
31. Gemeentearchief Zaandam, OA-0059, invr.nr. 1096 Deel II., Gemeentebestuur Zaandam, brief van Woningbouwvereniging "Zaandams Volkshuisvesting" aan de voorzitter van de

COLOFON

- Federatie van Zaanse Woningbouwverenigingen, 27 april 1966.
32. www.eraflats.nl
33. HNI
34. Jacques Plugge (2014), p. 31 [Plugge, Jacques, 'Rein Fledderus (1910-1970), Historisch Voorburg, 20 (2014) 2, pp. 18-39.]
35. Zaan/0001/7416, 'Toelichting op het uitbreidingsplan "Poelenburg I', Uitbreidingsplan Poelenburg I te Zaandam (ook herzieningen), 1 januari 1960/31 december 2006, SSA Stadhuis.
36. <https://sbke.nl/erfgoed/10382/>.
37. www.wederopbouwrotterdam.nl.
38. Gemeentearchief Zaandam, OA-0158, invr.nr. 1.856.113 Stichten en bouwen wijkgebouw Poelenburg Zaandam 1974-1980, brief van Werkgroep Wijkcentrum aan het College van B&W van de Gemeente Zaanstad op 20 december 1974.
39. Ibid.
40. Gemeentearchief Zaandam, invr.nr. 11498, De poelenburcht: 10 jarig jubileum.
41. De Typhoon (13 juli 1961), p. 6.
42. Jaarverslag Zaanse Industrie 1961, p. 3.
43. Zaanwiki.
44. Ibid.
45. Eindrapport Rottinghuis 2016, p. 3
46. Ibid.
47. Ibid.
48. www.mevrouwmeijer.nu/wederopbouwscholen, geraadpleegd op: 7 augustus 2020.
49. RCE (2002), Categorieaal Onderzoek Wederopbouw: Scholen, pp. 26-27.
50. <https://www.mevrouwmeijer.nu/bloemkoolscholen>, geraadpleegd op: 7 augustus 2020.
51. Het exacte bouwjaar van dit tweede deel is onbekend, maar het is zichtbaar op kaarten uit 1981.
52. <https://www.zaanwiki.nl/encyclopedie/doku.php?id=weerpadd>, geraadpleegd op: 15 juli 2020.
53. Zaans volksblad: Sociaaldemocratisch dagblad, De raad verwerpt verlaging van baatbelasting Troelstralaan, 5 november 1938.
54. Zaan/0001/7416, 'Toelichting op het uitbreidingsplan "Poelenburg I', Uitbreidingsplan Poelenburg I te Zaandam (ook herzieningen), 1 januari 1960/31 december 2006, SSA Stadhuis.
55. BVZD-3263, 'Brief aan het college van Burgemeester en Wethouders van de Gemeente Zaandam, van de wnd. Directeur van Gemeentewerken', Bouwen 100 bejaardenwoningen Tjotterlaan (even) + Karveelstraat (o.e.) te Zaandam door de Woningstichting 'Zaanstreek', 18 november 1969.
56. BVZD-5212, Bouwen 41 woningen Rode Zee te Zaandam door de Woningbouwvereniging "Zaandams Volkshuisvesting" Deel 1, 'Brief van de Noordhollandse Welstandscommissie aan het Gemeentebestuur van Zaandam op 25 februari 1971'.
57. BVZD-9913, 'Bouwen kerk met nevenruimte Galjoenstraat 1 te Zaandaam door het Bestuur van de Gereformeerde Kerk', 04-05-1971, Brief aan het college van Burgemeester en Wethouders van Zaandam, van Dienst Gemeentewerken, 24 maart 1971.
58. www.reliwiki.nl.
59. Ibid.
60. Woningen: Goedgekeurde goedkope bouwplannen, Bouw, 5 (1950) 48, p. 799. Hoofdkantoor: Zaans dagblad kreeg een riant gebouw: Het Parool, Oude centrum Zaandam met modern bedrijf verrijkt, 16 juni 1958.
61. www.reliwiki.nl.

Dit beeldkwaliteitsplan wordt uitgevoerd in opdracht van de gemeente Zaanstad door SteenhuisMeurs.

Projectteam:

Dr. Marinke Steenhuis, drs. Isabel van Lent,
Jelle Hettema MSc MA, Martha Boekestein BSc,
Cathelijne van Andel

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van SteenhuisMeurs. Let op: Op de afbeeldingen in deze rapportage kunnen auteursrechten van toepassing zijn. Wij zijn niet aansprakelijk voor schade die voortkomt uit het ongeoorloofd gebruik van het beeldmateriaal in deze uitgave.

Wij hebben ons best gedaan om alle rechthebbenden met betrekking tot het beeldmateriaal in dit rapport te achterhalen. Als u denkt dat uw materiaal zonder voorafgaande toestemming is gebruikt, neem dan contact met ons op.

© SteenhuisMeurs BV, Paterswolde - Rotterdam

STEEN
HUIS
MEIJERS